

Govorna i pisana komunikacija u odgojno - obrazovnom okruženju

Korva, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:626187>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

LARA KORVA
GOVORNA I PISANA KOMUNIKACIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM
OKRUŽENJU

Završni rad

Pula, travanj, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

LARA KORVA
GOVORNA I PISANA KOMUNIKACIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM
OKRUŽENJU

Završni rad

JMBAG: 0303060611, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolskog odgoja

Predmet: Igre i djeca

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Opća pedagogija

Mentorica: doc. dr. sc. Marina Diković

Pula, travanj, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Lara Korva, kandidat za prvostupnika Predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Lara Korva dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Govorna i pisana komunikacija u odgojno-obrazovnom okruženju“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

Uvod	1
1. Govor u djece predškolske dobi	2
1.1. Predgovorno razdoblje	2
1.2. Govorno razdoblje	4
2. Komunikacija	12
2.1. Verbalna, neverbalna i paraverbalna komunikacija	13
2.2. Govorna i pisana komunikacija	14
2.3. Komunikacija u odgojno-obrazovnom okruženju	17
2.3.1. Komunikacija između djeteta i odgojitelja	17
2.3.2. Komunikacija između odgojitelja i roditelja	19
2.3.3. Komunikacija odgojitelja i stručnih suradnika	20
3. Poticanje govorne i pisane komunikacije kod djece u godini pred polazak u školu	22
3.1. Poticanje sposobnosti slušanja i govorenja	24
3.2. Poticanje vještina čitanja i pisanja	25
4. Prikaz igara o komunikaciji za djecu	28
5. Prikaz radionica o komunikaciji za rad s djecom	30
6. Zaključak	39
7. Popis literature	41
Sažetak	44
Summary	45

Uvod

Razvojem govora razvija se i govorna komunikacija koja je najčešći oblik sporazumijevanja među ljudima. Prve spoznaje o komunikaciji dijete usvaja u interakciji s roditeljima. Iako je dijete od rođenja okruženo govornom komunikacijom u obiteljskom domu, dolaskom u predškolsku ustanovu potreba za govorom i komunikacijom se mijenja. U odgojno-obrazovnom okruženju, dijete komunikaciju ostvaruje s vršnjacima i odgojiteljem¹.

Prema *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014)², komunikacija na materinskome jeziku jedna je od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje. Zato se, govorna i pisana komunikacija u odgojno-obrazovnom okruženju razvijaju poticanjem govorne interakcije djece i odraslih te grafičkim bilježenjem, koji predstavlja prvi oblik rane pismenosti. Komunikacija odgojitelja s djecom te ostalim sudionicima odgojno-obrazovnog okruženja predstavlja model govorne komunikacije koji dijete usvaja u predškolskoj ustanovi. Kao dječji sugovornik, odgojitelj je pitač, slušač i poticatelj dječjih govornih i komunikacijskih mogućnosti. U godini pred polazak u školu dijete počinje usvajati pisanu komunikaciju koja predstavlja određeni stupanj razvoja djeteta. Odgojno-obrazovno okruženje stvara pozitivnu atmosferu slobode, povjerenja i podrške koja prepoznaje djetetove mogućnosti govorne i pisane komunikacije. Poticanje govorne i pisane komunikacije u godini pred polazak u školu provodimo kroz igru jer kroz nju dijete najprirodnije spoznaje svijet koji ga okružuje. Igrom dijete stječe iskustvo komunikacije koje se pozitivno odražava na cjelokupan razvoj.

Veoma je važno iz odgojno-obrazovnog okruženja izvući sve pozitivne strane koje će osposobiti djecu da slobodno i samostalno komuniciraju s vršnjacima i odraslima.

¹ Muški rod u ovom radu odnosi se na muški i ženski rod.

² Dostupno na: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf> (23.3.2019.)

1. Govor u djece predškolske dobi

Govor je osnovni način komunikacije među ljudima. Preduvjeti za razvoj govora su: dobro zdravlje, uredno razvijeni govorni organi, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj te stimulativno okruženje. „Govor je izvanredno važno sredstvo u sporazumijevanju među ljudima kojim se osjećaji i misli izražavaju u zvučnim i vizualnim simbolima tako da daju točno određeno značenje” (Čuturić, 2001:73). Simboli kojima se čovjek služi su slova i riječi, a najvažnija funkcija govora je komunikacija. Najintenzivniji razvoj govora događa se u prve tri godine života. Čudina Obradović i suradnici (2004) smatraju da razvoj govora teče sustavno i predvidljivim redoslijedom. Dijete se rađa s urođenim predispozicijama za učenje govora te ima anatomske i glasovne mogućnosti da nauči glasove bilo kojeg jezika. Koji će jezik dijete naučiti ovisi o njegovom socijalnom okruženju, a ponajprije jeziku obitelji. Usvajanje i razvoj govora povezani su sa sazrijevanjem živčanog sustava (naglo povećanje moždane mase i moždane kore) te stvaranjem brojnih sinapsi (veze između živčanih stanica) u regijama mozga. Osjetljivo razdoblje za sam početak govora je između 18. i 24. mjeseca, a od druge godine do puberteta smatra se osjetljivo razdoblje za razvoj govora. Govorni razvoj može se pratiti kroz dva osnovna razdoblja: *predgovorno* (od rođenja do prve smislene riječi) i *govorno razdoblje* (od prve riječi do potpune usvojenosti govora) (Čudina Obradović i sur., 2004).

1.1. Predgovorno razdoblje

Predgovorno razdoblje započinje rođenjem djeteta. Tada se dijete sporazumijeva s okolinom putem plača, stoga plač smatramo prvim vokalnim izražavanjem djeteta. Ovo razdoblje sastoji se od nekoliko faza koje se međusobno nadopunjuju i izmjenjuju paralelno sa sazrijevanjem živčanog sustava te razvoja govornog aparata. Čudina Obradović i suradnici (2004) navode da se dijete u prva dva mjeseca glasa plačem, pomoću kojeg okolini verbalizira neugodu i svoja fiziološka stanja. Majka vrlo brzo nauči razlikovati plač djeteta kada je gladno, kada ga nešto boli te kada nešto želi. Tako se između majke i djeteta stvara rana emotivna komunikacija koja je preteča razvoja govora, ali i općeg razvoja djeteta.

Prema Čuturić (2001) u drugom mjesecu života, dijete počinje spontano proizvoditi jednostavne vokalne zvukove koji su artikulacijski neodređeni, ali su drugačiji od

dotadašnjeg glasanja. Ovime započinje faza koju nazivamo gukanje. Prilikom gukanja djeca koriste jezik zbog čega je gukanje glasovno bliže govoru za razliku od plača. Gukanje kod djece povezujemo s osjećajem ugone ili pozitivnog uzbuđenja jer se javlja uz emocionalni smiješak. Prema Čudina Obradović i suradnicima (2004) gukanje je urođeno i pojavljuje se kod sve djece, međutim mijenja se pod utjecajem okoline. Glasovi kod gukanja su izraženiji kada se roditelji djetetu obraćaju uz topao, emotivan i miran govor. Roditelji u pauzama dječjeg spontanog gukanja odgovaraju djetetu na gukanje smiješkom i govorom, a zatim opet puštaju dijete da guče, slušajući ga. Na ovaj način kod djeteta se stvara svijest o izmjeni redoslijeda verbalnog govora što je glavna značajka komunikacije. Kao što je navedeno, gukanje u drugom i trećem mjesecu života sadrži kombinaciju nejasnih i akustički neodređenih vokala koje dijete proizvodi prilikom osjećaja ugone. Razvojem govora, dijete uči voljno proizvoditi glasove, igrajući se svojim govornim organima te počinje stvarati mnoštvo glasova koje okolina može definirati. Prema Čudina Obradović i suradnicima (2004) glasovi koje djeca u dobi od četiri mjeseca razumljivo artikuliraju su samoglasnici (a, e, o, u) i suglasnici (b, g, m, p, t). Osim artikulacije glasova dijete kombinira duljinu glasa i kratke pauze. Postupno stječe kontrolu nad izgovorom većeg broja glasova koje je u stanju voljno producirati i oponašati kada ih čuje u svojoj okolini. Apel i Masterson (2004) navode kako djeca između četiri i šest mjeseci stvaraju škripave ili kreštave zvukove pomoću kojih testiraju svoje mogućnosti te uočavaju za što su sve sposobna. Svakodnevnim gukanjem dijete uvježbava izgovor glasova i stvara bolju kontrolu govornog aparata pa se i učestalost stvaranja glasova povećava.

Prema autoricama Čuturić (2001), Čudina Obradović i suradnicima (2004) nakon faze gukanja slijedi faza slogovanja. U šestom mjesecu života, dijete oponaša i usvaja glasove materinjeg jezika koje čuje u svojoj okolini dok ostali glasovi u potpunosti nestaju. Osim glasova dijete zapaža melodiju riječi i rečenica onako kako je izgovaraju odrasli tako da je prvo percipira i razumije, a zatim počinje oponašati. Također, dijete uči spajati slogove koje artikulira zbog razvoja govornih sposobnosti. U ovoj dobi dijete izgovara sve samoglasnike i neke suglasnike (b, d, g, m, n, p, t) te ih spaja u nizove jednakih slogova. Spajanjem slogova dobijemo: ma-ma-ma, ta-ta-ta, ba-ba-ba, gu-gu-gu. Uz slogove, dijete oponaša intonaciju govora, imitira glasove odraslih te prepoznaje ljutit, veseo i nježan glas. U sljedećim mjesecima (između

osmog i devetog mjeseca života) djeca dodaju nove glasove koje počinju kombinirati i spajati u različite slogove te oni naginju artikuliranim riječima kao što su: be-ba, ta-te, du-da. Prema Čudina Obradović i suradnicima (2004) u devetom mjesecu života, dječji glasovi sve više liče glasovima koje odrasli upotrebljavaju za prave riječi. Djeca počinju komunicirati s roditeljima kako bi zatražili predmet, radnju ili osobu te viču kako bi privukli pozornost odraslih. Dijete s razumijevanjem reagira na svoje ime, okreće se osobi koja ga zove i razumije velik dio onoga što mu se govori. U komunikaciji, zbog izostanka riječi, djeca se služe drugim zanimljivim načinima (gestama i glasovima) kako bi ih okolina bolje razumjela i shvatila što dijete želi (uz slogove „pa-pa“ maše rukicama). Prema Apel i Masterson (2004) kada dijete počne pokazivati ovakav oblik komunikacije ulazi u važan i presudan aspekt jezika: služi se prepoznatljivom vještinom kako bi nas obavijestilo da želi da ga saslušamo i shvatimo što misli, želi ili osjeća.

Prema Čuturić (2001) u razdoblju 12. mjeseca, kod djece se pojavljuje prva riječ. Smatra se da definicija „prve“ riječi ne postoji zato što se autori i istraživači ne slažu oko njezine definicije. „Neki misle da je prva riječ ona skupina fonema koji pri izgovoru imaju za dijete određeno značenje. Drugi misle da je prva riječ ona riječ koju dijete razumije kad mu je netko drugi izgovori. Treći pak procjenjuju da je prva riječ ona koju dijete izgovara tako da je okolina razumije“ (Čuturić, 2001:75). Apel i Masterson (2004) navode nekoliko obilježja kako razlikovati prvu pravu riječ od slučajno spojenih slogova. Autori objašnjavaju kako izgovor samoglasnika u riječi treba biti jasan i razgovijetno verbaliziran. Zatim, prva riječ mora biti odvojena kratkom pauzom od drugih riječi koje dijete brblja/sloguje. Apel i Masterson (2004) dalje naglašavaju kako se prva riječ koju dijete izgovori odnosi na osobu, predmet ili situaciju te je upotrebljena u razgovoru s drugom osobom. Bez obzira je li prva riječ djeteta neki predmet ili ime životinje, dijete prvu riječ govori drugoj osobi. Iako se autori oko definicije prve riječi ne slažu, izgovorom prve riječi (kako god je definirali) završava predgovorno razdoblje i započinje govorno razdoblje.

1.2. Govorno razdoblje

Prema Čudina Obradović i suradnicima (2004) prvu riječ dijete izgovara između 10. i 15. mjeseca ili između 12. i 18. mjeseca života. „Ovdje je potrebno spomenuti i to da je u dobi između desetog i osamnaestog mjeseca razvoj govora znatno usporen. U

toj se dobi intenzivno razvija motorika ruku i nogu, što znatno utječe na razvojni ritam drugih aktivnosti. Poslije navršenih osamnaest mjeseci znatno se povećava broj riječi koje dijete izgovara s određenom svrhom i značenjem pa se u toj dobi razvoj govora vidno ubrzava“ (Čuturić, 2001:80). Možemo zaključiti kako se prva riječ pojavljuje oko prve godine djetetova života. Prve riječi koje dijete izgovara najčešće su imenice kojima imenuje njemu važne stvari iz okoline (imena članova obitelji ili kućnih ljubimaca, nazivi predmeta, hrane, igračaka). „Prvim riječima dijete uglavnom izražava emocionalno stanje, želju ili zahtjev“ (Čudina Obradović i sur., 2004:91). Dijete vlastite radnje prati uzvicima, uz riječi koristi geste kako bi bolje iskomuniciralo zahtjeve i potrebe te povezuje riječ s radnjom (npr. na riječ pjesma, dijete izvodi pokrete kao da pleše). Apel i Masterson (2004) navode da na odabir riječi koje će dijete koristiti utječe okolina, koja je vrsta riječi, koji su glasovi u riječi te praktična korist određene riječi. Riječi koje dijete izgovara (odabire izgovoriti) odnose se na ono što se nalazi u djetetovom okruženju ili u djetetovoj kući. „Mnogo je veća vjerojatnost da će beba koja živi na selu izgovarati riječi, poput *pile* ili *traktor*, nego dijete koje živi u gradu“ (Apel, Masterson, 2004:45). Čuturić (2001) smatra kako dijete u dobi od 12 mjeseci izgovara dvije do tri imenice sa značenjem, ali one nisu međusobno povezane. Međutim, broj riječi se između 15. i 18. mjeseca znatno povećava te dijete počinje usvajati i jednostavne glagole koji se odnose na uobičajene radnje (piti, ići, jesti). U dobi između 15. i 18. mjeseca života dijete jasno govori od pet do dvadeset riječi (imenica), ponavlja fraze (tata pa-pa) i odgovara na pitanja: „Što je to?“, „Tko je to?“, „Gdje?“. Intonacija dječjeg brbljanja slična je intonaciji govora odraslih. Dijete pokazuje što želi, prepoznaje predmete na slikama te donosi stvari da ih pokaže drugima. Koristi pokazivanje uz vokalizaciju, protestira sa „ne“ i odmiče se, razumije naloge koji nisu popraćeni gestama te kratko sluša ritam pjesmice. Između 18. i 24. mjeseca života, dijete oponaša i imitira zvukove iz svoje okoline (glasanje životinja, zvukovi prijevoznih sredstava) te imenuje pomoću onomatopeje („vau-vau“, „mijau-mijau“). U ovoj dobi, dijete razumije naredbe kao što su: „Daj.“ i „Pokaži.“ (daje predmete koji se nalaze u njegovoj blizini i pokazuje predmet na slici) (Apel i Masterson, 2004).

Prema Čuturić (2001) u drugoj godini života, dijete počinje spajati dvije ili tri riječi u jednu rečenicu i tada se dječji rječnik sastoji od 50-ak riječi. Prve rečenice koje dijete spaja sastoje se najčešće od dvije ili tri riječi: imenica i glagola („Beba pa-pa.“, „Daj

vode.“, „Još keks.“, „Tata voziti auto.“, „Gdje maca?“ „Što to?“). Dijete o sebi govori u trećem licu te sebe zove imenom, a sposobno je izvesti dvije naredbe za redom („Podigni loptu i stavi je u kutiju.“). Dijete u ovoj dobi neće koristiti sve riječi koje čuje iz okoline, jer mu sve riječi nisu potrebne. Način za poticanje djetetova govora jest pružanje uzora pravilne upotrebe riječi koje dijete razumije. Riječi koje će roditelji koristiti u komunikaciji s djetetom, pomoći će djetetu da komunicira s bliskim osobama te da se lakše uklopi u okolinu. Pojavom prvih rečenica, povećava se dječja sposobnost slušanja i razumijevanja jednostavne priče. Upravo u drugoj godini djetetova života koristimo slikovnice u kojima postoji niz zbivanja koja se događaju u životu svakog djeteta (odlazak u vrtić, izlet u zoološki vrt, odlazak kod zubara/doktora, ljetovanje, zimovanje...). „Čitajući djetetu takvu vrstu knjiga, možete početi povećavati njegovo razumijevanje kompleksnijih rečeničnih struktura i razumijevanja toga kako logično u vremenskom redoslijedu složiti informaciju“ (Apel, Masterson, 2004:77). U slikovnicama dijete imenuje i pokazuje predmete, stvari, osobe i životinje koje su mu poznate. U dobi od dvije i pol godine dijete svoj vokabular proširuje pokaznim zamjenicama (ovo, to), negacijama (nema, ne), pridjevima (malo, veliko, vruće) te odnosima (u, na, gore, dolje). Čudina Obradović i suradnici (2004) naglašavaju kako se nakon druge godine djetetova života poboljšava artikulacija glasova te dijete počinje savladavati gramatiku.

Treća godina djetetovog života obilježena je naglim ubrzanjem i napredovanjem govora. Čudina Obradović i suradnici (2004) navode kako se struktura rečenice širi jer dijete postupno uključuje riječi koje su nedostajale u dotadašnjem govoru. Dijete koristi rečenice od četiri riječi, govori s ciljem ostvarenja komunikacije i slijedi svog sugovornika u dijalogu. Prema logopedinji Mesec (u Andrešić, Benc Štuka, 2010) trogodišnjak odgovara na uputu od tri radnje („Idi u sobu, nađi loptu, donesi loptu.“), odgovara i postavlja pitanja („Tko je?“, „Što je to?“, „Gdje je?“, „Čije je?“). Dijete sebe više ne naziva imenom, već pravilno koristi zamjenice „ja“, „ti“, „mi“. Uz osobne zamjenice koristi posvojne zamjenice (moje, tvoje, naše), pokazne zamjenice (to, ovaj, taj) te pridjeve (veliki, mali, dobar, loš). Negaciju (ne, nije, nema) dijete upotrebljava zbog želje za samostalnošću i neovisnošću. Prema Rathus (2001) dijete koristi veznike (i, ali, ili), prijedloge (u, na, iznad, oko, ispod, kroz), priloge mjesta (ovdje, tu, tamo) te prošlo vrijeme glagola i množinu imenica. Autorica Prebeg-Vilke (1991) i logopedinja Mesec (u Andrešić, Benc Štuka, 2010) smatraju da dijete do

treće i pol godine mora pravilno artikulirati sve samoglasnike (a, e, i, o, u), te suglasnike: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, t, v.

Komunikacija i govor u trećoj godini života djetetu služe da ispriča što se dogodilo u bliskoj prošlosti i da komentira događaje. Govor dobiva ulogu planiranja: dijete opisuje ono što radi, govori o onome što će raditi te samostalno izražava svoje želje, doživljava i potrebe. Kako se govor djece sve više razvija tako ona postaju kreativnija. Dijete može samostalno izmišljati priče koje započinje stvarnim činjenicama iz svog iskustva, a završava na izmišljenim činjenicama. „Osim priča, dijete kreira i riječi, stvarajući tzv. neologizme i izvedenice iz standardnog rječnika kojima nerijetko popunjava svoj skromniji rječnički repertoar” (Čudina Obradović i sur., 2004:29). Tako zebra može biti *prugasti konj*, kišobran može biti *kišapad*, smetlar može biti *smećar*, a grablje *češalj za vrt*. Osim stvaranja novih riječi, Apel i Masterson (2004) navode da je trogodišnje dijete sposobno navesti nekoliko rečenica o jednoj temi. Npr.: dijete može govoriti o odlasku u kino na sljedeći način: „Jeli smo kokice.“, „Gledali smo film.“, „Pili smo sok“. Redoslijed radnji vjerojatno nije točan, ali ove rečenice prikazuju djetetovo razumijevanje da sve te radnje opisuju jednu doživljenu situaciju. Sposobnost pričanja o situaciji u ispravnom vremenskom redoslijedu koju dijete stječe u trećoj godini života temelj je djetetove sposobnosti pričanja i razumijevanja priča u kasnijem razvoju govora.

Rečenice trogodišnjaka imaju odgovarajuću intonaciju te dijete primjenjuje većinu gramatičkih pravila i savladava osnovu materinjeg jezika. Prema Čudina Obradović i suradnicima (2004) dijete počinje razumjeti značenje pisane riječi. Prepoznaje kada netko čita ili piše i razumije da iz toga dolazi neka poruka. Dok se igra razgovara sam sa sobom i sa svojim igračkama, zamišlja ljude, životinje i predmete. Zna imenovati i opisati svoj crtež te igrati ulogu druge osobe u igri. Prema Apel i Masterson (2004) krajem treće godine dijete uči pojašnjavati ili preformulirati svoje riječi kada primijeti da je sugovornik zbunjen. Dijete ponavlja riječi trudeći se da ih jasnije artikulira (dijete: „Tamo je tuma.“, majka: „Što je tamo?“, dijete: „Šuma.“) ili koristi strategiju zamjene riječi (dijete: „Dobio sam Ranger.“, prijatelj: „Što si dobio?“, dijete: „Auto. Ranger.“). Također, djeca su sposobna razgovarati na različiti način ovisno s kime razgovaraju, stvarajući različite stilove govora i služe se njima ovisno o situaciji u kojoj se nalaze. Npr.: jednim stilom pričaju s vršnjacima, drugim stilom pričaju s

roditeljima, različiti stil koriste kada pričaju s malom djecom (mlađim bratom/sestroom) te različito razgovaraju sa životinjama.

Čudina Obradović i suradnici (2004) smatraju da je u četvrtoj godini djeteta usvojena temeljna gramatika materinjeg jezika. U govoru djeteta pojavljuju se svi aspekti padeža, vremena, broja, zamjenica i konjugacije. Dijete razumije komparaciju i dobro je provodi (lijep, ljepši, najljepši), a koristi se glagolskim oblicima za prošlost, sadašnjost i budućnost. Možemo zaključiti da je govor gramatički sličan govoru odraslih. U ovoj dobi djeca postavljaju pitanja: „Zašto?“, „Kada?“, „Koliko?“, „Kako?“, „Što ako?“, a u komunikaciji čekaju svoj red da bi odgovorila na njih. Četverogodišnjaci se služe rečenicom koja se sastoji od četiri do šest riječi. Rečenica je potpuna, kompleksna i raznovrsna, a jednako su zastupljene sve vrste riječi. Razlog tomu je što dijete upotrebljava vrste rečenica koje mu omogućuju prenošenje veće količine informacija u kraćem vremenu. Apel i Masterson (2004) navode da se dijete do sada služilo dvjema strategijama pojašnjavanja: promjenom izgovora (preciznijim izgovaranjem riječi) i zamjenom riječi koja nije jasna. Međutim, u četvrtoj godini dijete uključuje još jednu strategiju, a to je da promjeni cijelu strukturu rečenice kako bi drugoj osobi olakšalo razumijevanje izrečenog. Npr.: roditelji i dijete voze se automobilom kroz krajolik. U jednom trenutku dijete opazi planinski prizor: „Vidite, planine Dinara!“, roditelji: „Molim?“, dijete: „Ona planina tamo. To je planina Dinara, pogledajte!“. U ovoj godini započinje razdoblje dječjih pitanja te govor ima važnu ulogu u spoznajnom razvoju. Vrlo je važno da roditelji i odgojitelji odgovaraju na dječja pitanja jer tako proširuju spoznaju djeteta, razvijaju znatiželju i istraživanje. Do četvrte i pol godine dijete uči jasno artikulirati suglasnike: c, lj, nj, s, z. Razvoj rječnika ne uključuje samo učenje novih riječi već dijete proširuje značenja otprije poznatih riječi. „Razumije duže i složenije rečenice te može predvidjeti ono “što će se zatim dogoditi”. Na taj način govor postaje u pravom smislu sredstvo za komunikaciju s djecom i odraslima” (Čudina Obradović i sur. 2004:133). Četverogodišnjaci vole čitanje ili pričanje priča te u njima isprepliću maštu i stvarnost. Vole se igrati riječima, smišljati šale, zagonetke i pitalice. Često počnu pričati o jednoj temi, a završe s drugom temom zbog asocijacija. Osim što traže informacije o nečemu, djeca sama iznose informacije koje su im poznate.

Početkom pete godine života, razvijaju se društvene vještine koje uključuju sposobnost održavanja teme te suptilnog prijelaza s teme na temu. Apel i Masterson

(2004) smatraju da je dijete s pet godina vrlo dobar, gotovo odrasli govornik te je ostvarilo zadatak komuniciranja. U igru dijete unosi usmene naredbe i upute, rješava sukobe s vršnjacima koristeći uvjeravanja i pregovaranja, a može voditi duge razgovore s vršnjacima i odraslima. Petogodišnjak u vlastitim pričama koristi koncept vremena (danas, jučer, ujutro, navečer) te događaje i situacije iz vlastitih iskustva. Priče sadrže stvarne činjenice i maštu, detaljnije su, dulje i s više radnji. Prema Apel i Masterson (2004) dijete u pričama koristi problem, radnju i rješenje, čime pokazuje razumijevanje uzročno-posljedičnih odnosa. Ivanovsky i Gadasin (2010) navode kako se u petoj godini aktivan razvoj govora nastavlja usvajanjem načina tvorbe riječi (tvorba umanjenica pomoću sufiksa, tvorba glagola pomoću prefiksa, tvorba stupnjevanja komparacije pridjeva). Uz jednostavno proširene rečenice dijete počinje koristiti nezavisno i zavisno složene rečenice koristeći veznike (i, ali, a). Također, počinje upotrebljavati uzročne rečenice (jer, zato što, zbog) te vremenske rečenice (kada). U petoj godini dijete uči jasno artikulirati suglasnike: č, ć, dž, đ, r, š, ž. Pravilno koristi množinu, padeže, sva glagolska vremena (prošlost, sadašnjost i budućnost), veznike i prijedloge.

Dijete shvaća da se svaka riječ sastoji od zasebnih glasova te da su napisane riječi zasebne jedinice. U ovoj dobi, dijete je sposobno prepoznati prvi i zadnji glas u riječi, no, to se na didaktički i metodički način poučava tek u školi. Prema Ivanovsky i Gadasin (2010) percipiranje i prepoznavanje glasa iz niza drugih u riječi, dio je zajedničkog rada nekoliko sustava mozga (sustava sluha i vida, sustava za govor i motoriku te sustava za percepciju prostora i vremena). Apel i Masterson (2004) navode kako petogodišnja djeca smatraju da je riječ koja se odnosi na predmet dio toga predmeta. Ako djetetu damo zadatak da navede neku dugu riječ, ono će reći „vlak“, „krokodil“ ili „čarapa“ jer u djetetovom umu dužina predmeta jednaka je dužini riječi (vlak je dugačka riječ jer vlak kao fizički predmet ima puno vagona). Također, dijete prepoznaje rimu, uspoređuje zvukove po intenzitetu (glasno-tiho, visoko-duboko), locira izvor zvuka (daleko-blizu) te definira riječi opisno i funkcionalno („To je kad...“). U petoj godini počinje se usvajati pisani jezik te dijete pokazuje interes za slova, brojke i knjige. Znakovi da dijete uči što je to pisani jezik jesu: komentiranje knjiga koje mu se čitaju, imitiranje čitanja (prilikom samostalnog držanja knjige prstom prelazi preko teksta) te interes za grafičko bilježenje pojedinih brojki i slova. Dijete uspješno komunicira i održava govor s obitelji, prijateljima i strancima.

Apel i Masterson (2004) navode da početkom šeste godine, dijete prepoznaje da su riječi odvojene od predmeta te da se „duga“ ili „kratka riječ“ određuje prema broju glasova (slova), a ne prema dužini predmeta koje ih imenuju. Dijete se počinje aktivno služiti poznavanjem naziva slova (imenovanje kada ih vidi) i razumijevanjem veze „slovo-glas“. Započinje se usvajanje glasovne analize (raščlambe riječi na glasove) i glasovne sinteze (sposobnost spajanja glasova u cjelovitu riječ) koje dijete didaktički i metodički uči u školi. Rastavljanje i sastavljanje pojedinih glasova u riječi presudno je za buduće ovladavanje čitanjem i pisanjem. Također, u šestoj godini dijete je sposobno svrstavati riječi prema početnom i završnom glasu te određivati broj glasova u riječima. Dijete ima pravilan izgovor svih samoglasnika i suglasnika, tj. svih glasova hrvatskoga jezika. Prema Ivanovsky i Gadasin (2010) u šestoj godini života usavršavaju se sve komponente jezično-govornog sustava. Dijete usvaja odnose istoznačnosti-protuznačnosti i mnogoznačnosti te uči deklinaciju imenica. Susreće se sa zahtjevnom funkcijom mijenjanja oblika riječi/glagola (pisao-pišem, pekao-pečem). „Dijete već shvaća da promjena jednog glasa u riječi ("sin – sir", "bor – bol – bon") ili njihova redoslijeda ("sok – kos", "sir – ris") mijenjaju smisao ili uništavaju riječ“ (Ivanovsky, Gadasin, 2010:9).

Prema Čudina Obradović i suradnicima (2004), dijete u šestoj godini života kod prepričavanja priče pokazuje izraženo govorno stvaralaštvo. Uz glavni događaj opisuje detalje, dramatizira priču koju priča, voli glumiti lutkama, glumiti junake iz filmova i priča, verbalno planira igru i dodjeljuje uloge u igri. Bez poteškoća može priopćiti svoje misli, potrebe i osjećaje te prepričati događaj ili priču. Izlaže iskustva i jednostavne događaje logičnim slijedom. Uspješno se dogovara s drugima, inicira i održava komunikaciju te odgovara na komunikaciju koju su drugi započeli. Sluša i sudjeluje u grupnom razgovoru i dogovorom rješava manje konflikte. U godini pred polazak u školu, dijete sve više pokazuje interes za pisanu riječ i usvaja predčitačke vještine. Apel i Masterson (2004) navode da predčitačke vještine osim poznavanja slova i brojki, uključuju i rimovanje. „Rimovanje podrazumijeva promišljanje ili prepoznavanje dviju ili više riječi koje na kraju zvuče jednako“ (Apel, Masterson, 2004:101). Iako se grupiranje rima čini jednostavno, šestogodišnjak se mora usredotočiti na riječ, a ne na njezino značenje te svrstati dvije ili više riječi s istim završetkom, što je u toj dobi težak zadatak. Prema Rathus (2001) dječji rječnik u dobi od šest godina sadrži od 6000 do 10000 riječi, pa možemo reći da dijete u godini

pred polazak u školu ima vrlo bogat rječnik. Naravno, bogatstvo rječnika ovisi o poticajnoj okolini u kojoj je dijete odraslo. Približavajući se sedmoj godini dijete koristi sve vrste riječi i rečenica, poznaje sva gramatička pravila i ispravno ih primjenjuje.

2. Komunikacija

Prema Tatković, Diković i Tatković (2016) komunikacija je proces koji uključuje interakciju i međusobno djelovanje ljudi koji jedni na druge utječu slanjem, primanjem, interpretacijom i odgovorom poruka, misli, doživljaja, ideja i osjećaja. „U interakcijskome procesu međusobnog djelovanja ljudi komuniciraju s nekim ciljem dogovora, pregovora, suradnje i sl. te stvaraju zajednicu koju grade međusobnom komunikacijom“ (Tatković, Diković i Tatković, 2016:1). Komunikacija je osnovna ljudska potreba koja ovisi o govoru te se razvija u ranom djetinjstvu i proteže se kroz sve faze života. Omogućava uspostavljanje odnosa te je preduvjet za izgradnju socijalne kompetencije. Potreba za ljudskom komunikacijom potječe iz raznih razloga, a neki od njih su: zabava, dobivanje određene informacije, smanjenje šutnje, podučavanje ili učenje, uspostavljanje i održavanje odnosa. Pavličević-Franić (2005) u svojoj knjizi *Komunikacijom do gramatike* govori kako možemo komunicirati na različite načine te da se komunikacijski kanal sastoji od nekoliko elemenata. Dakle, komunikaciju možemo provoditi: znakovima ili signalima (prometni znakovi, crveni križ na vozilima hitne pomoći), zatim pokretima tijela (klimanje glave gore dolje kada želimo nešto potvrditi, podignuti kažiprst kao znak upozorenja) te jezikom koji može biti usmeni (razgovor) ili pismeni (jezik u pisanom obliku). Komunikacijski proces, kako ga navodi Pavličević-Franić (2005) sastoji se od nekoliko elemenata: govornika (koji je izvor informacija, odnosno pošiljalac poruke), sugovornika (slušatelja, odnosno primatelja poruke), zatim poruke (obavijest ili informacija) te priopćajnog ili komunikacijskog kanala (puta kojim se poruka prenosi). Proces kojim se primaju ili odašilju poruke prolazi kroz tri faze. Prva faza zove se *psihološka faza* kojoj je polazna točka u mozgu govornika gdje određeni pojam izaziva poticaj (stvaranje pojma). Druga, *fiziološka faza*, ostvaruje se tako da mozak pokreće pojedine dijelove živčanog sustava koji dobiveni poticaj prenose govornim organima. *Fizička faza* je treća faza u kojoj se pokreću govorni organi i stvaraju se zvukovi. „Kod slušatelja proces se odvija obrnutim smjerom – zvuk proizveden govornim organima govornika aktivira slušne organe sugovornika (fizička faza), živci prosljeđuju podražaj (fiziološka faza) i odvođe ga do mozga gdje se stvara asocijacija na odgovarajući pojam (psihološka faza)“ (Pavličević-Franić, 2005:19). Na uspješnost komunikacije utječu različita mišljenja i stavovi sugovornika o istoj temi, temperament sugovornika, njihovo trenutno raspoloženje, govorne navike te komunikacijsko iskustvo. Ako

komunikacija nije bila uspješna, tada govorimo o buci ili šumu koji je nastao u komunikacijskom kanalu. Buku ili šum mogu izazvati različiti jezični kodovi, nedovoljno poznavanje jezika jednog ili oba sugovornika, nisko znanje u području gramatike i pravopisa pojedinog jezika ili nepoznavanje društvenih pravila za služenje jezikom. Komunikaciju možemo podijeliti na nekoliko vrsta, a u ovom radu bit će riječi o verbalnoj, neverbalnoj i paraverbalnoj komunikaciji te o govornoj i pisanoj komunikaciji (Pavličević-Franić, 2005).

2.1. Verbalna, neverbalna i paraverbalna komunikacija

Prema Tatković, Diković i Tatković (2016) neverbalna komunikacija je oblik komunikacije kojom se prenose emocije, emocionalna stanja te odnosi koji postoje između dva ili više sugovornika. Prije nego se razvio jezik i govor, ljudi su se sporazumijevali koristeći geste, mimiku te neartikulirane oblike glasanja. Možemo zaključiti da se neverbalna komunikacija očituje u vanjskom izgledu (oblačenju), pokretima te držanju i položaju tijela (kako i gdje sjedimo ili stojimo). Uz stav tijela, neverbalnu komunikaciju prepoznavamo u facijalnoj ekspresiji, u međusobnoj udaljenosti sugovornika (vlastiti prostor) i tjelesnom dodiru među sugovornicima. „Posebno važnu ulogu ima praćenje facijalne ekspresije (mišića oko usta i očiju, pokreti obrva i kapaka, usmjeravanje pogleda, širenje zjenica i drugo)“ (Tatković, Diković i Tatković, 2016:19). Također, neverbalna komunikacija uključuje i prostor u kojemu se nalazimo i koji nas okružuje. Kako navode Tatković, Diković i Tatković (2016), prema istraživanjima, čak 70% komunikacije odnosi se na neverbalnu komunikaciju.

Zrilić (2010) navodi da se verbalna komunikacija odnosi na izgovorene riječi, kojima se bolje prenose logičke i apstraktne ideje te poruke koje su jasne i jednostavne. Verbalna komunikacija odvija se pomoću jezika koji može biti govoreni ili pisani. Uz verbalnu komunikaciju usko je povezana i paraverbalna komunikacija koja se odnosi na aspekte govora. Paraverbalna komunikacija uključuje intonaciju, visinu, brzinu i glasnoću govora te ton i boju glasa. Osim glasa i govora, paraverbalna komunikacija obuhvaća fluentnost (glatkoću) govora te zamuckivanje, šutnju, oklijevanja i pauze tijekom govora. „Ako ton kojim se izgovaraju riječi ne odgovara njihovu značenju, poruka se teško razumije ili se ne uzima za ozbiljno (primjerice izražavanje srdžbe smirenim tonom)“ (Tatković, Diković i Tatković, 2016:37).

Prema Marot (2005) verbalna i neverbalna komunikacija dvije su vještine koje ljudi koriste u svakodnevnom komuniciranju. Iako se verbalna i neverbalna komunikacija razlikuju, zajedničko im je što ih osoba može kontrolirati. „Sličnosti i razlike između verbalne i neverbalne komunikacije vidljive su u stupnju kontrole svijesti: u verbalnoj je komunikaciji kontrola jača, dok je u neverbalnoj samo djelomična (primjerice tikovi, crvenilo lica, tapkanje nogom i slično)“ (Tatković, Diković i Tatković, 2016:17). Ljudi u komunikaciji često govorom pokušavaju prikriti pravu namjeru. Međutim, u govoru tijela može se otkriti ono što ne želimo da sugovornik zna jer je neverbalna komunikacija manje kontrolirana i namjerna od verbalne komunikacije. Iako neverbalna komunikacija otkriva ono što verbalna komunikacija želi sakriti, Marot (2005) navodi kako neverbalna komunikacija potvrđuje, negira dopunjuje i ističe verbalnu komunikaciju te joj daje smisao i značenje.

2.2. Govorna i pisana komunikacija

Prema Pavličević-Franić (2005) postoje različiti sustavi sporazumijevanja: vizualno sporazumijevanje, taktilno sporazumijevanje te olfaktivno sporazumijevanje. Međutim, jezično sporazumijevanje je ipak najčešći i najpotpuniji sustav koji ljudi koriste. Jezik i govor međusobno se isprepliću u komunikaciji. Za razliku od jezika koji je društvena tvorevina (zajednički je svim pripadnicima iste jezične zajednice), govor je individualna tvorevina svakog pojedinca. Dakle, jezik i govor povezani su tako da jezik omogućuje realizaciju govora u zvučnoj formi. Jezično sporazumijevanje podrazumijeva glasove (zvukovne znakove) i pisane znakove (slova) koji su povezani u veće smislene cjeline (riječ, rečenica, iskaz). Također podrazumijeva i nejezične znakove u koje ubrajamo: pokrete tijela i lica, dodire, pjevanje, plakanje, smijeh. Iz navedenog možemo zaključiti da se jezično sporazumijevanje ostvaruje na dva načina: govorom (usmeno) kao *govorna komunikacija* i pismom (pismeno) kao *pisana komunikacija*.

Govorna komunikacija je usmeno izražavanje i sporazumijevanje iz koje su nastali jezici društvenih skupina. Pavličević-Franić (2005) navodi da se govorna komunikacija usvaja spontano, bez posebnog učenja jer je govor slobodan, prirodan i jednostavan te nas okružuje od rođenja. Govorna komunikacija ima važnu ulogu u životu pojedinca i društva jer je ona osnova za sporazumijevanje te preduvjet za razvoj psihosocijalnih sposobnosti. Govorna komunikacija sastoji se od verbalne,

neverbalne i paraverbalne komunikacije o kojoj smo već govorili. Govorna komunikacija označava trenutni, dijaloški oblik izražavanja, u kojemu postoji sugovornik i povratna informacija. „Govorni čin obuhvaća: *sadržaj govorenja* (o čemu se govori), *izraz govorenja* (izbor jezičnih jedinica pomoću kojih se govor ostvaruje), *značenje govora* (što izgovoreni sadržaj znači ili može značiti), *namjeru govornika* (zašto, odnosno s kojom se svrhom govor ostvaruje), *kontekst govora* (komunikacijska situacija ili okruženje u okviru kojih se govor ostvaruje)“ (Pavličević-Franić, 2005:95). Govor prethodi slušanju te se pozornost daje i razvijanju slušne sposobnosti zbog kasnijih usvajanja akustičko-artikulacijskih i intonacijskih obilježja. „Slušajući i oponašajući odrasle govornike materinskoga jezika dijete se u zajedničkom međudjelovanju s njima postupno počinje govorno izražavati“ (Pavličević-Franić, 2005:94). U ranoj dobi koristimo vježbe kojima se djeca potiču na govor u svakodnevnim komunikacijskim situacijama (pozdravljanje, obraćanje, postavljanje pitanja i davanje odgovora, zahvaljivanje, čestitanje). Kod djece starije dobi koristimo vježbe direktnog govorenja: prijedlog, usmena zamolba, savjet, zapovijed i ekspresivno govorenje kroz izražavanje osjećaja, pripovijedanje stvarnih i izmišljenih događaja. Kako navodi Pavličević-Franić (2005) vježbe imaju za cilj razviti kompetentne govornike hrvatskog jezika.

Pisana komunikacija sastoji se od sustava znakova (slova) koji su karakteristični i društveno prihvaćeni u nekom jeziku. Znakovima/slovima zapisuju se izgovoreni glasovi. Pisana komunikacija nije starija od govorne komunikacije, ali postoje zapisi koji sežu daleko u prošlost i predstavljaju prve oblike pisane komunikacije. „Čvorići i uzlovi, različito raspoređeno kamenje, školjke raznih veličina i oblika – svakom bojom ili veličinom, svakim razmakom ili rasporedom, ispisivale su se različite poruke“ (Pavličević-Franić, 2005:30). Ono što danas nazivamo pismom je glasovno pismo u kojem jedan pisani znak (slovo) označuje jedan glas. Hrvatsko glasovno pismo naziva se latinica, a sastoji se od 30 glasova: 27 jednoslovnih (a, b, c, č, ć, d, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž) i tri dvoslovna (dž, lj, nj). Pisana komunikacija je trajan, zahtjevniji i složeniji monološki oblik izražavanja koji se provodi individualno, bez drugih sugovornika i bez trenutne povratne informacije. Prema Pavličević-Franić (2005) pisana komunikacija ostvaruje se uporabom pisanih znakova, a služi komunikaciji među ljudima koji prenose pisane poruke. Za pisanu komunikaciju potrebne su fizičke aktivnosti (motorika šake i ruke, sluh i vid) te

psihičke aktivnosti (sposobnost prenošenja sluha u pisani oblik). Pisana komunikacija u predškolskoj dobi djece, usvaja se razvojem predčitačkih vještina, točnije usvajanjem veze 'glas-slovo'. Dijete uči koji glas je koje slovo i kako se koje slovo izgovara odnosno zvuči. U razvoju predčitačkih vještina čitanje i pisanje međusobno su povezani. „Već u vrtiću s djecom se provode vježbe motoričkih aktivnosti šake pri pisanju, vizualno usvajanje simbola kojima se bilježe slova te predvježbe za početno pisanje“ (Pavličević-Franić, 2005:100).

Iako se radi o dva različita oblika komuniciranja, govorna i pisana komunikacija su neraskidive. Govorna se komunikacija može zapisati, a pisana komunikacija može pročitati i izgovoriti. Govorna i pisana komunikacija imaju isti cilj, a to je sporazumijevanje, tj. slanje i primanje informacija i obavijesti. Prema Pavličević-Franić (2005) razlike između govorne i pisane komunikacije jesu u tome što se govorno komuniciranje temelji na zakonima i normama govornog jezika koje se ostvaruju unutar trenutne govorne komunikacije. Pismena se komunikacija s druge strane temelji na normama pisanja jezika koje uključuju funkcionalne stilove pisanja i pravila organizacije teksta (gramatika, interpunkcija). Pisana komunikacija zahtijeva poznavanje određenog znakovnog sustava koji je potrebno naučiti u odgojno-obrazovnoj ustanovi, dok se govorna komunikacija usvaja spontano, rođenjem i razvojem. U pisanoj komunikaciji služimo se samo jednim medijem, pismom te pisana komunikacija omogućava jednomedijalno sporazumijevanje. U govornoj komunikaciji osim glasa, služimo se neverbalnom i paraverbalnom komunikacijom. Zato, govorna komunikacija omogućava multimedijalno sporazumijevanje. Mogućnost korištenja više medija olakšava govornu komunikaciju te je čini razumljivijom i češćom. Zbog primjena gramatičko-pravopisnih normi u pisanoj komunikaciji, ona kod djece počinje znatno kasnije nego govorna komunikacija.

Kako navodi Pavličević-Franić (2005) djeca govornu i pisanu komunikaciju razvijaju slušajući i čitajući književno-umjetničke tekstove (slikovnice), smišljajući i zapisujući vlastite tekstove i priče. Možemo reći da je predškolska ustanova većim dijelom zastupila razvoj govorne komunikacije, dok se pismenom komunikacijom bavi školska ustanova gdje se razvijaju složenije aktivnosti kao što su čitanje i pisanje. „Da bi se služio jezikom pri sporazumijevanju, čovjek prvenstveno mora biti sposoban slušati, govoriti, razumjeti, a zatim čitati i pisati, što znači da mora ovladati jezičnim djelatnostima koje te sposobnosti potiču, razvijaju i poboljšavaju“ (Pavličević-Franić,

2005:91). Slušanje i govorenje događaju se spontano primanjem slušnih poticaja, njihovim ponavljanjem, razumijevanjem i ponovnom proizvodnjom. S druge strane čitanje i pisanje treba poticati i uvježbavati kako bi se razvile jer one nisu urođene i ne događaju se spontano. Zato čitanje i pisanje nazivamo vještinama, a slušanje i govorenje nazivamo sposobnostima. „Pri govorenju ostvaruju se različiti pripovjedni oblici, oblici izvješćivanja, raspravljanja, tumačenja, oblici javnoga obraćanja slušateljima..., a u pisanju je riječ o bilješkama, porukama, poslovnim i osobnim pismima, člancima, pisanim izvještajima, vijestima i obavijestima, stvaralačkim pisanim oblicima poput sastavaka, priča, romana, pjesama“ (Pavličević-Franić, 2005:88). Govorna i pisana komunikacija znače određeni stupanj jezičnog znanja te uključenost psihofizičke, fiziološke, intelektualne i komunikacijske sposobnosti u komunikacijskom procesu. Uspješna pisana i govorna komunikacija uključuju poznavanje gramatike (pravogovorne i pravopisne), sposobnost odlučivanja u kojim situacijama je primjereno koristiti standardni jezik, a kada je dopuštena uporaba zavičajnog, razgovornog i žargonskog izražavanja. Uspješnost govorne i pisane komunikacije ovisi o odabiru načina izražavanja koji treba biti u skladu s temom, sadržajem, predznanjem, sugovornicima i raspoloženjem (Pavličević-Franić, 2005).

2.3. Komunikacija u odgojno-obrazovnom okruženju

Prema Miljak (1987) komunikacija djeteta s majkom, odgojiteljem, vršnjacima i širom zajednicom ne može se proučavati kao samostalan aspekt dječjeg razvoja, već kao dio spoznajnog, socijalnog i govornog razvoja djeteta. Za uspostavljanje i razvoj komunikacije potrebno je poticanje, kako bi početna interakcija prerasla u komunikaciju. Prema Tatković, Diković i Tatković (2016) uspješnost i kvaliteta odgojno-obrazovnog okruženja ovisi o komunikaciji između odgojitelja i djece, odgojitelja i roditelja te odgojitelja i stručnih suradnika.

2.3.1. Komunikacija između djeteta i odgojitelja

Dolaskom djeteta u predškolsku ustanovu, mijenjaju se njegove interakcije i komunikacija. Kako navodi Miljak (1987), cjelokupna organizacija rada i života odgojno-obrazovne ustanove utječe na interakciju i komunikaciju djece. U odgojno-obrazovnom radu važno je stvaranje situacija i atmosfera koje će poticati komunikaciju među djecom te komunikaciju djeteta i odgojitelja na svim razinama.

Odnos koji se formira u odgojnim grupama je zajednica djece i odraslog koji ima svoju psihologiju, pedagogiju i dinamiku življenja. To znači da u odgojnoj skupini odgojitelj ne komunicira uvijek individualno s jednim djetetom, već s malom grupom (unutar grupe) ili cijelom odgojnom skupinom djece. Prema Miljak (1987) osnovni uvjet za razvoj govorne komunikacije između djeteta i odgojitelja je postojanje socioemocionalne veze. Odgojitelj svoje govorno ponašanje prilagođava ovisno o djetetovim potrebama i stupnju razvoja. Dijete je sposobno dekodirati poruke koje dobiva, ako su one na razini njegova spoznajnog, socijalnog i govornog iskustva.

Prema Miljak (1987) u ranoj dobi djeteta, odgojitelj postupno sve manje odgovara na neverbalne zahtjeve djeteta te tako potiče dijete da verbalizira zahtjeve. U situacijama koje to dopuštaju, odgojitelj treba imati ulogu primatelja poruke koji "ne može" razumjeti dječju poruku kako bi se dijete potaknulo na što precizniji izraz u verbalnom govoru. Odgojitelj treba svojim ponašanjem i pristupom motivirati dijete na govor te nastojati točno dekodirati dječji odgovor. Kroz komunikaciju, odgojitelj oblikuje dječji odgovor što sličnije pravilnom govoru, ali bez prisile i inzistiranja djeteta da ponovi. Također odgojitelj treba nadopunjavati, ispravljati i proširivati dječje verbalne odgovore kako bi dijete steklo procjenu adekvatnog verbalnog odgovora u odnosu na situaciju. Kako navodi Slunjski (2003) odgojitelj u komunikaciji s djecom ne nameće svoje stavove, mišljenja i znanja, već se prilagođava djeci stvarajući atmosferu u kojoj će dijete svoja znanja otkrivati, istraživati, propitivati, provjeravati i nadograđivati. „Komunikacija između odgajatelja i djeteta, kojoj dajemo osobitu važnost u razvoju govora, mora biti fleksibilna i najčešće povezana sa situacijom u kojoj se sudionici komunikacije nalaze“ (Miljak, 1987:70). Komunikacija između djeteta-odgojitelj ili djeca-odgojitelj mora se odvijati u smjeru aktivnosti (igre), bez ikakve prisile djeteta. Preduvjet za uspostavljanje govorne komunikacije između djece i odgojitelja je aktivno sudjelovanje odgojitelja u igrama koje imaju kompleksniji sadržaj i zahtijevaju od djece verbalno izražavanje njihovih uloga. Igre koje zahtijevaju više govornog izraza jesu: igre dramatizacije, pričanja priče, "čitanja" slikovnica te igre raznih uloga zanimanja. Odgojitelji u igrama treba poticati djecu na razmišljanje i prevođenje njihovih ideja u verbalni kod te prihvaćati njihove odgovore kao odgovarajuće kako bi što više motivirali djecu. „Posebno treba istaknuti da je potrebno njegovati slobodu dječjeg izraza, tj. razvijati i omogućavati mu da mijenja i modificira sadržaje, da stvara, izmišlja svoje sadržaje, na osnovi svojih iskustava i

doživljaja, ili na osnovi integriranja raznih elemenata sadržaja, ili prošlih priča, koji mogu predstavljati suvisle cjeline“ (Miljak, 1987:71). Uključivanje odgojitelja u igre ima ulogu pružanja raznolikosti i bogatstva sadržaja te podizanja igre na viši razvojni stupanj. Također, odgojitelj u igri pruža model maštovitosti, kompleksnosti i kreativnosti koji se potiču kod djece. Suprotno, ako je odgojitelj samo površno uključen, dijete gubi interes i prekida aktivnost te ne obraća pažnju na odgojitelja. Uz igre, komunikacija i bogaćenje dječjeg govornog izraza temelje se na stvaranju situacija koje stimuliraju i potiču komunikaciju. Potrebno je uspostavljati što češću govornu komunikaciju o temama koje su djeci zanimljive. Prema Tatković, Diković i Tatković (2016) komunikacija između odgojitelja i djece bit će uspješna i kvalitetna samo ako je odgojitelj svjestan njezine važnosti. Odgojitelj mora znati da govorna komunikacija (verbalna i neverbalna) određuje i razvija dijete. Model prema kojem djeca uče komunicirati s drugima je upravo model odgojiteljeve komunikacije s djecom: način na koji odgojitelj sluša djecu, rješava njihove probleme i kakve odnose ima s drugim odgojiteljima. Uspješna komunikacija između djeteta i odgojitelja određuje odnos djeteta i predškolske ustanove (da li dijete s veseljem odlazi u predškolsku ustanovu, opire li se odlasku ili je nezadovoljno).

2.3.2. Komunikacija između odgojitelja i roditelja

Prema Tatković, Diković i Tatković (2016) komunikacija između odgojitelja i roditelja uspješna je ako sadrži uzajamno poštovanje, povjerenje, otvorenost, toleranciju te međusobno uvažavanje osobnih i profesionalnih kompetencija. Profesionalna kompetencija odgojitelja očituje se u sposobnosti razumljivog i učinkovitog komuniciranja s roditeljima djece te je dio profesionalne odgovornosti koju nosi odgojitelj. Kako navode Tatković, Diković i Tatković (2016) govorna komunikacija između roditelja i odgojitelja može biti formalna i neformalna. Formalna označava "službenu" komunikaciju odgojitelja i roditelja s ciljem poboljšanja i napredovanja razvoja djeteta. Neformalna komunikacija označava individualne i skupne oblike komunikacije između roditelja i odgojitelja. Individualni oblici komunikacije su: informacije, razgovori o djetetu, pisano informiranje, a skupni oblici komunikacije su: roditeljski sastanci, savjetodavne aktivnosti, radionice, izložbe, proslave i druženja. „Komunikacija i partnerstvo s roditeljima je proces međusobnoga informiranja, savjetovanja, učenja, dogovaranja i druženja radi dijeljenja odgovornosti za učenikov razvoj u odgojnom i obrazovnom smislu“ (Tatković, Diković i Tatković, 20016:93).

Odgojitelj ostvaruje komunikaciju s roditeljima na početku pedagoške godine kako bi ih informirao o godišnjem planu i programu. Tijekom pedagoške godine odgojitelj putem individualnih informacija i skupnih sastanaka informira roditelje o napretku djece te ih uključuje u odgojno-obrazovni program. Jeić, Smiljanić i Kuljašević (2013:4) navode da individualni razgovori između odgojitelja i roditelja ne trebaju biti inicirani samo u situacijama kada odgojitelj primijeti odstupajuća ponašanja djeteta. Povod za komunikaciju između roditelja i odgojitelja može biti djetetovo napredovanje u razvoju. Međusobnom razmjenom informacija o djetetu, stvara se povjerenje, razumijevanje i bolji odnos između odgojitelja i roditelja. Uz individualne informacije o pojedinom djetetu, odgojitelji tijekom pedagoške godine provode i skupne roditeljske sastanke. Jeić, Smiljanić i Kuljašević (2013:4) navode kako roditeljski sastanci mogu biti: predavački (informiranje o predškolskom odgoju, ustanovi, programu), zatim ogledni (demonstriraju metode i sadržaje rada) te komunikacijski (sadrže razmjenu iskustava, misli i stavova s drugim roditeljima o temama važnim za njihovu djecu i roditeljstvo). Pisana komunikacija provodi se ostavljanjem informacija i obavijesti u kutiću za roditelje koji se nalazi u svakoj odgojnoj skupini. Prema Jeić, Smiljanić i Kuljašević (2013:4) kutići za roditelje trebaju biti informativne prirode te obavještavati roditelje o organizaciji rada grupe i ustanove (rad tijekom blagdana, ljetni rad). Potrebno je postaviti pisane obavijesti o nadolazećim predstavama, izletima i događajima/manifestacijama kojima će prisustvovati djeca odgojne skupine. Obavijesti u kutiću za roditelje sadrže pozive roditeljima na aktualne roditeljske sastanke te pozivaju na suradnju i sudjelovanje u radu grupe. Također, informiraju o potrebi donošenja oblikovanog i neoblikovanog materijala (papirnati ubrusi, vlažne maramice, printerski papir, plastične čaše...). Kutići za roditelje trebaju sadržavati i povratne informacije o druženjima djece i odraslih – slike s izleta, posjeta roditelja grupi, svečanosti i proslava, kao i zaključci s roditeljskih sastanaka. Prema Ivaštanin i Vrbanc (2015:24) uspostavljanjem kvalitetne komunikacije između roditelja i odgojitelja, uloga roditelja prelazi iz pasivnog promatrača do ravnopravnog sudionika odgojno-obrazovnog rada.

2.3.3. Komunikacija odgojitelja i stručnih suradnika

Tatković, Diković i Tatković (2016) navode kako uspješnost, kvaliteta i stručnost odgojno-obrazovnog procesa ovisi o komunikaciji između odgojitelja i stručnih suradnika, odgojitelja i djece te odgojitelja i roditelja. Srok i Skočić Mihić (2012:19)

govore kako kvalitetan vrtić, uz odgojitelje, čine stručnjaci koji u njemu profesionalno ostvaruju svoje radne zadatke. „Stručni suradnici u dječjem vrtiću jesu pedagog, psiholog i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila“ (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008., članak 30. stavak 1.). Odgojitelji koriste informacije dobivene od strane roditelja za bolje upoznavanje djece iz skupine. Upravo prilikom planiranja individualnog rada odgojitelja s djetetom, ukazuje se važnost komunikacije i suradnje odgojitelja sa stručnim suradnicima. Kako navode Srok i Skočić Mihić (2012:20) stručni suradnici i odgojitelji u procesu odgoja i obrazovanja, odgovorni su za osmišljavanje najpovoljnijih oblika rada koji će utjecati na djetetovu dobrobit. Uloga odgojitelja je kreirati poticajno okruženje u kojem djeca istražuju i uče čineći. Uloga stručnih suradnika je stvarati poticajno okruženje među odgojiteljima u kojem će i oni većim dijelom učiti promišljanjem vlastite prakse. Zadaća stručnog suradnika u komunikaciji s odgojiteljem je primjereno ukazivati odgojiteljima na moguće pogreške, poticati ih da pogreške samostalno prepoznaju i porade na njima te osigurati ozračje koje potiče odgojitelje na učenje i istraživanje s ciljem njihovog profesionalnog rasta i razvoja. Kako navodi Slunjski (2008:23) komunikacija i suradnja odgojitelja sa stručnim suradnicima vode prema suradničkom, refleksivnom istraživanju vlastite prakse. Osim refleksije vlastitog rada, odgojitelj traži pomoć stručnog suradnika kada primijeti promjene u djetetovom ponašanju ili odstupajuća ponašanja djeteta (koja mogu voditi u smjeru darovitosti ili poremećaja). Odgojitelj i stručni suradnik zajedno odabiru metode i aktivnosti kojima će prikupljati dokumentaciju: foto i video zapisi, transkripti razgovora (djeteta s djetetom ili djeteta s odgojiteljem), likovni i grafički izričaji djeteta. Prema Srok i Skočić Mihić (2012:20) odgojitelji u suradnji sa stručnim suradnicima, sudjeluju u procesima savjetovanja u kojima zajednički kao kolege rješavaju postojeće probleme. Odgojitelji i stručni suradnici zajedno prikupljaju podatke koje potom analiziraju. Kroz komunikaciju izmjenjuju ideje o radu i rješavanju problema, zajedno izrađuju i ostvaruju plan rada te utvrđuju rezultate. Zato se komunikacija između odgojitelja i stručnog suradnika treba temeljiti na međusobnom povjerenju, poštovanju i ravnopravnosti u odgojno-obrazovnom radu, kako bi komunikacija imala najbolji utjecaj na dijete.

3. Poticanje govorne i pisane komunikacije kod djece u godini pred polazak u školu

U dobi djeteta od pete do sedme godine života, kada dijete postaje školski obveznik, djetetov vokabular sadrži više od šest tisuća riječi zahvaljujući kvalitetnoj komunikaciji djeteta s osobama iz njegove okoline. Apel i Masterson (2004) govore kako je potrebno djetetu pružati puno dobrih govorno-jezičnih primjera. Potrebno je koristiti podržavajuće komentare i reakcije koje će stvarati atmosferu povjerenja, ljubavi i razumijevanja u kojoj će djetetu kroz igru biti olakšano ovladavanje komunikacijskim vještinama. Prema autorima Ivanovsky i Gadasin (2010), Posokhova (2017) i logopedinji Mesec (u Andrešić, Benc Štuka, 2004) poticanje govorne i pisane komunikacije u godini pred polazak u školu, obuhvaća rad na sljedećim aspektima razvoja:

1. *Razvojem vizualno-prostorne percepcije i predodžbi* kojima podrazumijevamo:
 - razumijevanje, analiziranje i interpretaciju okoline (razlikovanje desne i lijeve strane tijela tako da se izdvoji dominantna ruka i organi na toj strani tijela)
 - orijentaciju u okolnom prostoru (koristimo radnje koje uključuju predmete koji se nalaze s djetetove desne i lijeve strane)
 - koordinaciju oko-ruka (praćenje i precrtavanje različitih zadanih uzoraka i linija kojim se utječe na razvoj grafomotorike te razlikovanje oblika i razlika na slikama)
 - razumijevanje i korištenje prostornih odnosa (u, na, ispred, iza, pored)
2. *Razvoj artikulacijske motorike, oblikovanje i automatizacija izgovora glasova* u koje ubrajamo:
 - vježbe za razvijanje artikulacijskih organa: maca pije mlijeko (pokreti jezika iznutra prema van), pas koji žvače kost (kružni pokreti vilicom uz mljackanje), riba koja daje poljubac (usnice čvrsto stisnute, obrazi uvučeni), zmija ili muha (stisnemo zube i proizvodimo "s" ili "z" ispuhujući zrak kroz usta), medvjed koji spava zimski san (stavimo ruku na vrat i oponašamo hrkanje medvjeda), ptica (pjevanje jezikom "lalalala")
3. *Razvoj fonemskog sluha* u koji ubrajamo:
 - raspoznavanje rime i ponavljanja
4. *Razvoj jezične analize i sinteze* koji označava:
 - vještinu globalne analize riječi

- spajanje riječi i slike

5. *Razvoj leksičko-gramatičkog aspekta jezika* koji se odnosi na:

- prepoznavanje imenica te njihova pretvorba u drugu riječ (umanjenica /uvećanica)
- upoznavanje srodnih riječi: (upoznavanje imenica – riječi predmeta; glagola – riječi radnje; pridjeva – riječi opisa),
- pretvorbu jedne riječi u drugu uz izdvajanje zajedničkog dijela riječi (tvorba umanjica, riječi koje označavaju zanimanja, tvorba glagola, konstruiranje jednostavnih proširenih rečenica)
- jednačenje suglasnika po zvučnosti (zvučni šumnik ispred bezvučnog mijenja se u svoj bezvučni par: b-p, d-t, k-g...)

6. *Razvoj motorike prstiju* koji se provodi:

- razvojem pokretljivosti svakog prsta na svakoj ruci (zasebno i u kombinacijama)
- razvojem usklađenosti pokreta desne i lijeve ruke

Prema *Pravilniku o sadržaju i trajanju programa predškole* (NN 107/2014)³ u aktivnostima u predškolskoj ustanovi u godini dana prije škole naglasak će se dati na „komunikacijske, stvaralačke i spoznajne mogućnosti i zrelosti koje u toj dobi treba poticati da bi doseglye svoj optimalni razvoj i to ne samo utjecajima u obiteljskom okruženju, nego i preko djetetova interaktivnog odnosa s njegovim vršnjacima, odgojiteljima i drugim stručnjacima te neposrednom prirodnom i društvenom okolinom“.

Kao što je ranije navedeno, govor i fina motorika međusobno su povezani i utječu jedno na drugo. „Poticanje razvoja fine motorike važno je ne samo u svrhu uspješnog ovladavanja činom pisanja, nego i zato što ubrzava razvoj govorne motorike“ (Ivanovsky, Gadasin, 2010:10). Razlog tomu je što su centar za govor i centar za finu motoriku u mozgu vrlo blizu te nije čudno što si u komunikaciji sa sugovornikom često pomažemo gestama i pokretima ruku. Možemo zaključiti da, ako razvoj fine motorike odgovara dobi djeteta, tada je i govor u normama razvoja. Prema Ivanovsky i Gadasin (2010) razvoj fine motorike potrebno je poticati od jasljičke dobi jer tako potičemo i razvoj govora. Dakle, što su djetetovi prstići aktivniji to će dijete imati bogatiji vokabular, a pozitivno će se odraziti na emocionalni i mentalni razvoj.

³ Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_09_107_2081.html (16.4.2019.)

Nakon što smo spomenuli koji su aspekti razvoja djeteta povezani s govorom, prelazimo na poticanje govorne i pisane komunikacije u godini pred polazak u školu. Pavličević-Franić (2005) objašnjava kako postoje usmene vježbe (za razvoj govorne komunikacije) i pismene vježbe (za razvoj pismene komunikacije). Usmene i pismene vježbe moraju biti funkcionalne, lingvistički postupne, primjerene i prilagođene mogućnostima i interesima djece. Vježbama utječemo na razvoj komunikacijskih sposobnosti i jezičnog izražavanja kod djece. Sve vježbe (usmene i pismene) kojima potičemo razvoj komunikacije u godini pred polazak u školu, provodimo putem igre. Kako navode autorice Rajić i Petrović-Sočo (2015:605) igra je najvažniji oblik dječje aktivnosti u kojem se dijete cjelovito razvija. Autorica Šego (2009:131) objašnjava kako igre djetetu pomažu na svim aspektima razvoja: intelektualnom, društvenom, tjelesnom, emocionalnom, motoričkom, kognitivnom i jezičnom. Kroz igru dijete stvara nova otkrića, podiže stupanj svojega razvoja te izražava želje, misli i osjećaje.

3.1. Poticanje sposobnosti slušanja i govorenja

Govornu komunikaciju u godini pred polazak u školu, poticati ćemo usmenim vježbama kojima ćemo utjecati na sposobnosti slušanja i govorenja. Prema Pavličević-Franić (2005) usmene vježbe uključuju: čitanje, recitiranje, govorenje napamet, odgovaranje na pitanja i izlaganje vlastitog doživljaja. Usmene vježbe provodit ćemo putem igara koje imaju cilj poticanje aktivnog slušanja, proširivanje vokabulara, poticanje smislenog govornog izražavanja, poboljšanje izgovora glasova te uvježbavanje intonacije. Svrha igara je osposobljavanje djece za uspješnu govornu komunikaciju na standardnom hrvatskom jeziku.

Kako bi se govorna komunikacija kvalitetno razvila, potrebna je sposobnost slušanja. U godini pred polazak u školu dijete treba poticati na aktivno slušanje, sposobnost koncentracije i zadržavanje pažnje. Posokhova (2017) navodi kako sposobnost slušanja potičemo igrama u kojima tražimo od djeteta da identificira zvuk. Odgojitelj izabere svakodnevne predmete (dječja zvečka, staklena čaša, žlica, knjiga, list papira, itd.) te zamoli djecu da zatvore oči. Zatim odgojitelj proizvodi zvukove (ulije vodu u čašu, zgužva papir, baci žlicu na pod, lista knjigu, protrese zvečku ili zvončić). Također, odgojitelj može hodati po sobi i s raznih mjesta proizvoditi zvukove, a zadatak djece je da pogode koje su zvukove čuli i otkuda je zvuk došao. Također, aktivno slušanje može se poticati tako da odgojitelj unaprijed odredi neki pojam (npr.:

maleno i živo ili *crveno i jestivo*), a zatim izgovara riječi koje se odnose i ne odnose na zadani pojam. Kada dijete čuje riječ koja odgovara pojmu, pljesne rukama (npr.: ako je traženi pojam *maleno i živo*, dijete će pljesnuti kada čuje riječ *bubamara*, a neće pljesnuti kada čuje riječ *groždica*).

Igre koje se provode s ciljem poticanja govora usko su povezane s igrama za poticanje slušanja. Ove igre podrazumijevaju recitiranje tuđih tekstova (na priredbama, učenje tekstova narodne baštine), pjevanje pjesmica, brojalice, brzalice i slično. Prema Posokhova (2017) igrom kojom potičemo govor je igra u kojoj unaprijed odredimo "zabranjene" riječi, a zatim postavljamo pitanja. Dijete mora kratko i smisleno odgovarati na pitanja pazeći da ne izgovori zabranjene riječi. Ovom igrom osim govora, potiče se proširivanje vokabulara, aktivno slušanje i logičko mišljenje. Igra kojom se potiče smisleno govorno izražavanje je kada odgojitelj smišlja rečenice s greškom, a dijete mora prepoznati i ispraviti grešku (odgojitelj: „Dječak je prozorom razbio loptu.“, dijete: „Dječak je loptom razbio prozor.“).

3.2. Poticanje vještina čitanja i pisanja

Za razliku od slušanja i govorenja koji se razvijaju spontano u interakciji s okolinom, čitanje i pisanje potrebno je podučavati. Prema Apel i Masterson (2004) učenje pisane komunikacije započinje kada dijete postaje školski obveznik. Dijete promatrajući čitanje odgojitelja uči kako se drži knjiga, kako okretati stranice te da je potrebno pročitati cijeli tekst prije nego se okrene sljedeća stranica. Također, dijete spoznaje da je jezik moguće prenositi putem drugih medija komunikacije opažajući druge kako se služe olovkom, papirom, računalima te uči o pisanom ili tiskanom jeziku. Npr.: vidi kako mama piše bilješku, lijepi je na frižider, a zatim starija sestra to pročita i obavlja kućansku obavezu. Pisanu komunikaciju u godini pred polazak u školu potičemo pismenim vježbama koje prema Pavličević-Franić (2005) uključuju: prepisivanje (preslikavanje), „pisanje“ (ilustriranje) odgovora na pitanja i sastavljanje vlastitih priča. Logopedinja Mesec i suradnici (2015:32) navode da čitanju i pisanju moraju prethoditi predvještine koje se odnose se na ranu pismenost (sve ono što djeca znaju o čitanju i pisanju prije početka školovanja). Predvještine pisane komunikacije dijelimo na: predčitačke vještine i predvještine pisanja.

Predčitačke vještine kojima potičemo vještinu čitanja uključuju: razvoj svijesti o pisanim materijalima i pisanom jeziku, fonološku svjesnost, razvijen riječnik, osnovne gramatičke koncepte te pripovijedanje i prepričavanje. Poticanje čitanja najuspješnije je provoditi uz slikovnice. Mesec i suradnici (2015:33) navode kako je slikovnica djeci najbliže sredstvo kojim stječu znanja o pisanom jeziku, tisku i razvijaju interes za pisanu riječ. Tijekom čitanja slikovnica važno je naglašavati pojmove vezane uz slikovnicu: naslovnica, naslov, ime pisca, pojam stranice te smjer čitanja. Također, odgojitelj djetetovu pažnju usmjeruje na interpunkcijske znakove i tako razvija kod djece predodžbu funkcioniranja pisanog teksta. Prema autoricama Vonta i Balič (2011:2) uloga odgojitelja je pročitati priču s dramskim uživljavanjem i stvoriti uzbudljiv ugođaj za čitanje i slušanje. Na kraju pročitane slikovnice, s djecom razgovaramo o doživljajima pročitano. Postavljamo pitanja kao što su: „O čemu govori ova slikovnica?“, „Tko je glavni lik?“, „Kako vam se svidjela slikovnica i zašto?“, „Je li vas priča na nešto podsjetila?“. Odgojitelji ovim pitanjima trebaju poticati samoizražavanje djece, jer razmjena ideja među djecom proširuje njihov riječnik. Djeca samoinicijativno uzimaju knjige i slikovnice te uz ilustracije i sjećanja o pročitano, sami "čitaju" tekst.

Predvještine pisanja uključuju aktivnosti fine motorike, vizualne percepcije i koordinacije oko-ruka, grafomotorike te likovno izražavanje djece. Kako navodi Šego (2009:142) aktivnosti fine motorike provode se: ulijevanjem tekućine u posudu, izdvajanjem i svrstavanjem raznih predmeta iz zajedničke kutije, slaganjem mozaika od komadića kolaž papira, pletenjem, opipavanjem predmeta zatvorenih očiju te modeliranjem tijestom/plastelinom. Šaranje, škrabanje i crtanje preteča su pisanja jer se iz poteza olovke/kista u crtežu kasnije razvijaju prva slova. Zato odgojitelj potiče dijete na likovno izražavanje jer se tada razvija motorika šake i ruke koja je potrebna pri pisanju. Prema Šego (2009:142) koordinacija oko-ruka potiče se slijedećim aktivnostima: uočavanje različitih oblika i razlika na slikama, nizanem perlica te rezanje škarama. Grafomotorika se potiče aktivnostima: praćenjem i precrtavanjem različitih uzoraka, spajanjem točkica na papiru, dovršavanjem određenog slova, pisanjem preko slova, pisanjem prstom po pijesku ili zraku, slaganje slova od stapića te premještanjem olovke među prstima. U poticanju pisanja teško je izdvojiti i provoditi aktivnosti samo jedne predvještine, jer su one međusobno povezane. Provođenjem jedne aktivnosti utječemo i na druge predvještine pisanja.

Sve predvještine imaju jedan zajednički cilj: poticanje pisane komunikacije kod djece u godini pred polazak u školu. Provođenjem navedenih aktivnosti kroz igru, djetetu se omogućuje lakše usvajanje vještina čitanja i pisanja u osnovnoškolskom obrazovanju.

4. Prikaz igara o komunikaciji za djecu

Kao što je ranije navedeno, sve aktivnosti djece provodimo putem igre. U ovom poglavlju prikazane su tri igre (aktivnosti) koje se mogu koristiti u radu s djecom. Prikazane igre vlastita su izrada, a nastale su inspiracijom i modifikacijom igara koje se nalaze u knjizi *200 logopedskih igara* autorice Posokhove. Također, integrirane aktivnosti provedene u predškolskoj ustanovi u sklopu praktične nastave, bile su inspiracija za osmišljene igre. Igre imaju za cilj poticanje govorne i pisane komunikacije kod djece u godini pred polazak u školu. Navedene igre pripadaju skupini stolno-manipulativnih igara, a mogu se prilagoditi svakoj temi integriranih aktivnosti.

1. Igra: „Pričam ti priču“

Ponuđeni materijal: predlošci sa slikama, platnena vrećica

Opis igre: Iz vrećice koja sadrži 25 kartica sa sličicama na različite teme, dijete nasumično izvlači pet međusobno nepovezanih sličica. Sličice predstavljaju predmete, situacije, životinje i osobe koje su djeci poznate i nalaze se u njihovoj okolini. Dijete povezujući sličice priča smislenu priču. Igru mogu igrati sva djeca s odgojiteljem u krugu, tako da jedno po jedno dijete izvlači kartice, smišlja priču, vraća kartice u vrećicu te ih prosljeđuje djetetu koje je sljedeće na redu. Kada sva djeca ispričaju svoju priču može se birati čija je priča je bila najzanimljivija. Također, igra se može igrati s manjom grupom djece, u paru (dvoje djece) ili individualno (jedno dijete).

Zadaci igre u odnosu na zadovoljenje dječjih potreba:

- Uvažavati individualni način stvaranja i savladavanja zadatka
- Uvažavati individualni tempo izvršenja zadatka
- Poticati stvaranje vlastitih ideja
- Razvijati sposobnost donošenja samostalnih odluka
- Poticati logičko mišljenje i zaključivanje
- Poticati koncentraciju i mišljenje
- Razvijati sposobnost rješavanja problemske situacije u priči (radnja, problem, rješenje)
- Poticati maštu i kreativnost prilikom stvaranja i izmišljanja priče

- Razvijati govorne vještine opisivanja i prepričavanja
- Razvijati vokabular usvajanjem novih riječi
- Poticati predčitačke vještine

2. Igra: „Pogodi tko sam!“

Ponuđeni materijal: sličice glavnih likova iz bajki i glavnih likova iz animiranih filmova za djecu, sličice predmeta i životinja koje su djeci poznate

Opis igre: ispred djece staviti nekoliko sličica različitih likova, predmeta i životinja. Jedno dijete odabire jednu od ponuđenih sličica te samostalno ili uz pomoć odgojitelja smišlja svoju priču s izabranim glavnim likom. Priču koju je dijete osmislilo, prepričava ostaloj djeci koja moraju pogoditi o kojem se liku od ponuđenih radi. Ono dijete koje pogodi o kojem se liku radi, sljedeće odabire novi lik i smišlja priču. Igra je namijenjena za sudjelovanje sve djece odgojne skupine u krugu.

Zadaci u odnosu na zadovoljenje dječjih potreba:

- Razvijati samopouzdanje prilikom pričanja pred većim brojem djece
- Razvijati vokabular usvajanjem novih riječi
- Poticati sposobnost smislenog govornog izražavanja
- Uvažavati individualno savladavanje zadatka i tempa izvođenja zadatka
- Razvijati vlastite ideje i maštu
- Poticati sposobnost prepričavanja
- Poticati logičko mišljenje, zaključivanje i koncentraciju

3. Igra: „Gdje se nalazim?“

Ponuđeni materijal: igračke i predmeti iz djetetove okoline

Opis igre: odgojitelj postavlja pitanja o položaju predmeta u djetetovoj okolini, a dijete određuje položaj predmeta koristeći prostorne odnose. Igra se može primjenjivati u individualnom radu (dijete i odgojitelj), radu u paru (dvoje djece) ili s cijelom skupinom djece, tako da svako dijete određuje položaj predmeta koristeći prostorne odnose (u, na, ispod, između, iznad, pored) i orijentaciju u prostoru (lijeva i desna strana).

Zadatak igre u odnosu na zadovoljenje dječjih potreba:

- Razvijati vizualno-prostornu percepciju
- Usvajati ispravno korištenje prostornih odnosa
- Usvajati orijentaciju u prostoru razlikovanjem lijeve i desne strane
- Poticati koncentraciju
- Utjecati na razvoj samopouzdanja uspješnim savladavanjem zadatka
- Poticati logično mišljenje i zaključivanje
- Poticati govornu komunikaciju

Prikazom ovih igara, navedeno je nekoliko primjera kako odgojitelji u odgojno-obrazovnom okruženju mogu igrom poticati komunikaciju kod djece u godini pred polazak u školu. Osim poticanja govorne i pisane komunikacije, igrama se potiču i drugi aspekti razvoja koji su direktno ili indirektno povezani s govorom kod djece. Navedene igre, mogu se prilagođavati ovisno o broju djece u odgojnoj skupini te individualnim interesima djece.

5. Prikaz radionica o komunikaciji za rad s djecom

U ovom poglavlju prikazane su tri radionice koje se mogu koristiti u odgojno-obrazovnom okruženju i radu predškolske ustanove. Prikazane radionice vlastita su izrada, a nastale su na temelju iskustva stečenog na praktičnoj nastavi.

Prva radionica „Škrinja knjiga“ pripada radionici u kojoj je ostvarena komunikacija djece s vanjskom stručnom suradnicom (knjižničarkom dječje knjižnice). Radionica ima cilj upoznati djecu s knjižnicom, odnosno ustanovom u kojoj djeca pronalaze knjige koje će im služiti u daljnjem školovanju. Također, cilj radionice je upoznati djecu s čakavskim narječjem te kod djece poticati njegovanje narodne baštine. Radionica se može provoditi za vrijeme obilježavanja dana knjiga (ako one postoje na području predškolske ustanove), poput pulskog festivala knjiga i autora „Sa(n)jam knjige u Istri“ ili festivala dječje knjige „Monte Librić“. Provođenjem radionice za vrijeme festivala moguće je obogatiti i produbiti cilj radionice.

Druga radionica „Zašto čitati djeci?“ pripada radionici u kojoj je komunikacija ostvarena između roditelja, odgojitelja i stručnih suradnika (pedagoga i logopeda). Kao što je važno potaknuti djecu na čitanje knjiga, podjednako je važno roditeljima

osvijestiti da aktivnost i interakcija koju djeca ostvaruju s knjigama ima utjecaj na cjelokupan razvoj djece. Razvoj aktivnog slušanja, razvoj zanimanja za pisani tekst, razvoj pamćenja i predčitačkih vještina te poticanje mašte i govorne komunikacije samo su neki aspekti koji se razvijaju prilikom čitanja knjiga djeci. Zato je važno roditelje upoznati s dobrobitima čitanja djeci kako bi se poticanje govorne i pisane komunikacije nastavilo u obiteljskom domu. Osim što je cilj radionice educirati roditelje, također se ostvaruje suradnja između roditelja i predškolske ustanove.

Treća radionica „Mašta radi svašta“ pripada radionici u kojoj je komunikacija ostvarena između roditelja, djece i odgojitelja. Radionica ima za cilj potaknuti maštu i kreativnost roditelja i djece te njihovim zajedničkim radom osmisliti igrokaze koji će biti dio programa završne predstave za djecu koja kreću u školu na kraju pedagoške godine. Zbog kompleksnosti radionice i obujma posla koji radionica zahtjeva, radionica bi se održavala u nekoliko navrata kako bi osmišljavanje dramskog teksta, izrada lutki i kostima te sama dramatizacija igrokaza bila kvalitetno izvedena. Djeca i roditelji podijeliti bi se u manje skupine. Svaka skupina smišlja vlastiti dramski tekst, ali svi imaju iste likove (uloge): Pinokio, Pepeljuga, Petar Pan, Snjeguljica, Tarzan, Crvenkapica, Aladin i Zlatokosa. Produkt radionice bit će nekoliko različitih dramskih igrokaza s istim likovima. Odgojitelji će na završnoj predstavi imati uloge voditelja koji će svaki igrokaz posebno najavljivati. Također, ovom se radionicom potiče i ostvaruje komunikacija i suradnja odgojitelja i roditelja kojom se zaokružuje zajednički rad za vrijeme djetetovog pohađanja predškolske ustanove.

1. Radionica: „Škrinja knjiga“

Cilj radionice: upoznati djecu s knjižnicom kao ustanovom u kojoj se prikupljaju, pohranjuju i koriste knjige. Kroz interakciju s knjižničarkom upoznati djecu s pravilima ponašanja u knjižnici, načinom posudbe knjiga, upoznati djecu s čakavskim narječjem i njegovim dijalektima te osvijestiti kod djece važnost čitanja knjiga.

Zadatci:

- a) za odgojitelje:
 - organizirati posjet dječjoj knjižnici
 - poticati djecu na pravilno i prihvatljivo ponašanje na cesti/u autobusu i u knjižnici

- poticati i usmjeravati djecu na aktivno slušanje i koncentraciju
- prihvaćati i poticati dječje mišljenje i govorno izražavanje djece
- poticati i usmjeravati dječji rad
- poticati suradnju među djecom
- poticati i njegovati suradnju odgojne skupine i vanjske stručne suradnice (knjižničarka)
- poticati njegovanje čakavskog narječja i narodne baštine
- b) za djecu:
 - razvijati aktivno slušanje, koncentraciju, pamćenje i logičko mišljenje
 - razvijati prihvatljiva socijalna ponašanja
 - razvijati govornu i pisanu komunikaciju
 - razvijati likovno izražavanje
 - razmjenjivati stečena znanja s vršnjacima
 - razvijati predčitačke vještine i grafomotoriku
 - razvijati timski rad
 - usvajati pojmove čakavskog narječja i narodne baštine

Tijek radionice:

a) Za odgojitelje:

Na početku pedagoške godine, odgojitelji odgojne skupine u planu i programu naveli bi posjet dječjoj knjižnici. S knjižničarkom dječje knjižnice dogovorili bi datum i vrijeme posjeta, a zatim ako je potrebno, organizirali autobus za prijevoz djece od vrtića do dječje knjižnice. Odgojitelji bi na skupnom roditeljskom sastanku predstavili plan posjete dječjoj knjižnici. Roditeljima bi napomenuli na koje aspekte dječjeg razvoja ova radionica utječe. Tada bi roditelji potpisali suglasnost kojom dopuštaju da njihovo dijete sudjeluje na radionici. Obavijesti o informacijama vezanim za radionicu, odgojitelji bi postavili na vidljivo mjesto u kutiću za roditelje. Također, usmeno bi podsjećali roditelje na održavanje radionice nekoliko dana prije. Odgojitelji bi djeci unaprijed najavili posjet knjižnici te upoznali djecu s planom radionice. Prije polaska, odgojitelji bi s djecom ponovili pravila ponašanja u autobusu/na cesti i u knjižnici. Dolaskom na radionicu, usmjeravali bi djecu na primjerena socijalna ponašanja, aktivno slušanje knjižničarke te na izlaganje vlastitog mišljenja i govornu komunikaciju. Nakon razgovora djece i knjižničarke, odgojitelji bi poticali djecu na slobodan odabir knjiga. Pri kraju radionice usmjeravali bi djecu na usvajanje

čakavskog narječja te likovnog izražavanja i timskog rada djece, kojim bi djeca zajednički napravila štokavsko-čakavski rječnik. Povratkom u predškolsku ustanovu, odgojitelji bi s djecom razgovarali o doživljajima s radionice, novim stečenim znanjima o knjižnici i čakavskom narječju te pohvalili djecu za primjerena ponašanja.

b) Za djecu:

Odgojitelji bi djecu upoznali s planom radionice te ih podsjetili na primjerena ponašanja u autobusu/na cesti i u knjižnici. Dolaskom na radionicu djeca bi slušala kratko predavanje knjižničarke u kojem bi knjižničarka upoznala djecu s knjižnicom, ponašanjem u knjižnici te načinom posudbe i vraćanje knjiga. Također, djeca bi usvojila znanje o tome da svaka knjiga ima svoj broj i oznaku te kako samo knjižničarka vraća knjige na njihovo mjesto. Djeca bi zatim poslušala kratku priču o knjižničarki na čakavskom narječju koju bi im sama knjižničarka ispričala. Također, knjižničarka bi djecu upoznala s riječima čakavskog narječja te bi zatim razgovarali o novim i nepoznatim riječima. Djeca bi se upoznala sa spoznajom kako čakavsko narječje ima različite dijalekte, odnosno kako svako mjesto u Istri koristi različite riječi čakavskog narječja za iste predmete. Nakon razgovora s knjižničarkom, djeci bi se dala sloboda odabira slikovnica i dječjih knjiga koje bi djeca pronalazila na policama i samoinicijativno "čitala". Djeca bi međusobno razgovarala o slikovnicama i knjigama te razmjenjivala doživljaje. Po završetku radionice, djeca bi zajedno napravila slikovnicu štokavsko-čakavskog rječnika. Svako dijete odabralo bi po jedan predmet kojeg bi nacrtalo, a zatim uz pomoć odgojitelja napisalo naziv predmeta na štokavskom narječju i na čakavskom narječju. Spajanjem svih crteža, dobila bi se slikovnica koju su djeca sama izradila. Dolaskom u predškolsku ustanovu, djeca bi iznosila vlastite doživljaje o radionici (što im se svidjelo, što im se nije svidjelo, što ih je iznenadilo te što su novo naučili). Također, izmjenjivala bi mišljenja o slikovnicama i knjigama koje su vidjela u knjižnici te bi na poticaj odgojitelja ponavljala riječi čakavskog narječja.

2. Radionica: „Zašto čitati djeci?“

Cilj radionice: educirati roditelje djece školskih obveznika na važnost čitanja djeci te upoznati roditelje s aspektima razvoja koji se kod djece razvijaju prilikom čitanja knjiga. Također, cilj je osvijestiti roditelje na kvalitetno provođenje vremena s djecom.

Zadaci:

- a) za odgojitelje i stručne suradnike:
 - pripremiti edukativno izlaganje i edukativne materijale
 - poticati roditelje na govornu komunikaciju
 - poticati roditelje na iznošenje vlastitog mišljenja i postavljanja pitanja
 - razvijati komunikaciju i suradnju s roditeljima
- b) za roditelje:
 - dobiti informacije o važnosti čitanja djece
 - stvoriti i osnažiti komunikaciju s djelatnicima odgojno-obrazovne ustanove
 - steći nova znanja i načine kako kvalitetno čitati djeci
 - u obiteljskom domu, s djetetom primjenjivati naučeno

Tijek radionice

- a) Za odgojitelje i stručne suradnike:

Na početku pedagoške godine odgojitelji odgojne skupine u kojoj su djeca školski obveznici bi u suradnji sa stručnim suradnicima osmislili edukativnu radionicu za roditelje. Radionica bi roditelje educirala o važnosti čitanja knjiga i slikovnica djeci u godini pred polazak u školu. Radionica za roditelje sadržavala bi stručni i praktični dio. Stručni dio provodili bi stručni suradnici, a govorio bi o utjecaju djetetove interakcije s knjigom na njegov cjelokupni razvoj. Praktični dio provodili bi odgojitelji koji bi roditeljima predstavili kreativne aktivnosti i primjere igara koje roditelji mogu primjenjivati u obiteljskom domu. Nakon iznošenja stručnog dijela, roditeljima bi se dala mogućnost postavljanja pitanja o onome što im nije razumljivo ili o onome što žele znati više. Stručni suradnici bi nastojali što kvalitetnije odgovoriti na postavljena pitanja. Odgojitelji bi prije iznošenja praktičnog dijela, roditeljima postavljali pitanja o tome koliko vremena provode s djecom u obiteljskom domu, koje aktivnosti provode u zajedničkom vremenu s djecom, čitaju li svojoj djeci te za koje knjige djeca pokazuju zanimanja. Zatim bi odgojitelji iznijeli primjere iz vlastite prakse te vlastita opažanja djece u aktivnostima čitanja i slušanja priče. Odgojitelji bi s roditeljima proveli aktivnost kojom bi pokazali kako čitati djeci, kako zadržavati njihovu pažnju i koncentraciju te kako na kreativan način poticati djecu na čitanje knjiga. Također, odgojitelji bi naglasili roditeljima kako je vrlo važno s djecom razgovarati o pročitanoj

knjizi i dječjim doživljajima. Na kraju radionice, odgojitelji i stručni suradnici roditeljima bi podijelili sažetke s najvažnijim smjernicama s radionice.

b) Za roditelje:

Odgojitelji bi roditelje informirali o održavanju radionice te važnosti sudjelovanja na radionici. Na radionici roditelji bi slušali predavanje stručnih suradnika koji bi ih educirali o interakciji djeteta s knjigom koja ima pozitivne učinke na cjelokupan razvoj djece. Roditelji bi nakon odslušanog stručnog dijela imali priliku postavljati pitanja te produbljivati novostečena znanja. Zatim bi roditelji odgovarali na pitanja odgojitelja o tome koliko i kako provode vrijeme s djetetom u obiteljskom domu te za koje knjige djetete pokazuje interes. U drugom djelu radionice roditelji bi dobili korisne primjere odgojitelja iz njihove prakse. Kroz aktivnost koju bi odgojitelji proveli s roditeljima, roditelje bi se upoznalo s načinima provođenja aktivnosti čitanja s djecom u roditeljskom domu. Po završetku radionice, roditeljima bi se uručio sažetak s najvažnijim smjernicama s radionice koji mogu upotrijebiti kao podsjetnik prilikom primjenjivanja novih znanja s djecom.

3. Radionica: „Mašta radi svašta“

Cilj radionice: poticanje komunikacije i suradnje između roditelja i odgojitelja, razvijanje mašte i kreativnosti svih sudionika radionice te izrada dramskih igrokaza roditelja i djece koji će se prikazati na završnoj priredbi djece školskih obveznika.

Zadaci:

a) za odgojitelje:

- poticati suradnju i partnerski odnos roditelja i predškolske ustanove
- poticati govornu komunikaciju svih sudionika radionice
- poticati maštu i kreativnost djece i roditelja prilikom smišljanja teksta i dramskog izvođenja
- savjetovati i pomagati prilikom izrade lutaka i kostima
- osigurati potrebne materijale
- stvarati pozitivnu i poticajnu atmosferu radionice
- poticati suradnju između roditelja i djece te pohvaljivati njihov rad

b) za roditelje:

- uvažavati dječje mišljenje i rješavanje problema

- uvažavati mišljenja i stavove drugih roditelja
- razvijati maštu i kreativnost
- zapisivati govornu komunikaciju djece prilikom osmišljavanja teksta za igrokaz

c) za djecu:

- razvijati govornu komunikaciju
- razvijati maštu i kreativnost prilikom smišljanja teksta za igrokaz
- razvijati motoriku ruke, šake i prstiju prilikom izrađivanja lutki i kostima
- usvajati radne aktivnosti
- razvijati različite oblike izražavanja (govorni, scenski, likovni, tjelesni, glazbeni)
- razvijati pažnju i koncentraciju
- razvijati učenje, pamćenje i recitaciju teksta
- razvijati samopouzdanje i samostalnost

Tijek radionice

a) Za odgojitelje:

Sredinom pedagoške godine, odgojitelji bi smišljali aktivnosti za završnu predstavu djece školskih obveznika. Jedan dio aktivnosti bile bi predstave djece i roditelja. Odgojiteljice bi na skupnom roditeljskom sastanku iznijele plan radionice „Mašta radi svašta“ u kojoj bi roditelji s djecom smišljali tekst igrokaza, izrađivali lutke ili kostime te igrokaz dramatizirali na završnoj predstavi. Odgojitelji bi u razgovoru s roditeljima iznijeli svoje ideje te prihvaćale ideje roditelja. Radionica bi se organizirala kroz nekoliko dolazaka u popodnevnim satima. Odgojitelji bi pripremili sav potreban materijal, a roditelji bi od kuće donosili sve što se može iskoristiti na radionici. Roditelji i djeca podijelili bi se u pet skupina po osam osoba (četiri djeteta i četiri roditelja). Odgojitelji bi zadali osam likova koji se moraju pojavljivati u igrokazu, a svaka skupina smišljala bi svoj dramski tekst. Uloga odgojitelja bila bi poticati maštovitost i kreativnost djece i roditelja prilikom smišljanja teksta te poticati roditelje na uvažavanje dječjih ideja u smišljanju teksta. Nakon što bi sve grupe osmislile tekst za svoj igrokaz, odgojitelji bi pomogli roditeljima i djeci prilikom izrade lutki ili kostima koji bi se koristili prilikom dramatizacije. Odgojitelji bi na završnoj predstavi imali ulogu voditelja te najavljivali svaki igrokaz. Pri kraju radionice djeca, roditelji i

odgojitelji imali bi generalnu probu na kojoj bi uvježbavali dramsko izvođenje vlastitih igrokaza.

b) Za roditelje:

Roditelji bi se upoznali s radionicom na skupnom roditeljskom sastanku, na kojem bi odgojitelji predstavili zadatke i ciljeve radionice. Roditelji bi s odgojiteljima izmjenjivali ideje o radionici te dogovarali vrijeme održavanja radionica. Prije početka radionice, djeca i roditelji podijelili bi se u pet manjih skupina, a svaka skupina dobila bi iste likove (uloge) koji se trebaju pojavljivati u igrokazima. Na radionici, skupine roditelja s djecom smišljali bi tekstove igrokaza uvažavajući dječje ideje. Nakon što bi svi tekstovi skupina bili napisani, roditelji i djeca međusobno bi unutar skupina podijelili uloge i naučili tekst napamet. Sljedeći korak bio bi izrada lutki i kostima za dramatizaciju igrokaza. Svaka skupina roditelja i djece dogovarala bi se žele li izraditi kostime i sami glumiti u igrokazu ili će izraditi i koristiti lutke pomoću kojih će izvoditi igrokaze. Po potrebi, roditelji bi od kuće donosili materijale koji se mogu iskoristiti za izradu kostima i lutki. Pri kraju radionice, održala bi se generalna proba na kojoj bi svaka skupina uvježbavala dramsko izvođenje igrokaza.

c) Za djecu:

Djeca bi prisustvovala radionici te sudjelovala u svakoj fazi osmišljanja i realizacije igrokaza. Nakon što bi se djeca i roditelji podijelili u skupine, djecu svih skupina poticalo bi se na maštu prilikom smišljanja teksta, a roditelji i odgojitelji uvažavali bi sve dječje ideje prilikom stvaranja teksta igrokaza. Kada su tekstovi završeni, djeca i roditelji unutar skupine podijelili bi uloge i učili tekst likova koje će dramatizirati. Djeca bi se unutar skupina dogovarala s roditeljima žele li izrađivati kostime ili lutke za dramatizacije igrokaza. Prilikom izrade lutki/kostima, djeca bi usvajala radne aktivnosti poput spremanja stvari na njihovo mjesto, vraćanje posuđenih stvari te čišćenja radnog prostora. Također, djecu bi se poticalo na rezanje škarama, osmišljavanje detalja na kostimima i lutkama, lijepljenja te svega što je primjereno za djecu u godini pred polazak u školu. Nakon što bi sve skupine završile kostime i lutke, zajedno bi uvježbavali dramatizaciju igrokaza. Svu djecu poticalo bi se na jasnu i glasnu artikulaciju dramskog teksta i recitacije. Također, djeca bi na radionici uvježbavala različite oblike izražavanja poput glazbenog (pjevanjem fraza ili pjesmica), scenskog (uživljavanje u ulogu), tjelesnog (korištenjem raznih tjelesnih

kretnji), te likovnog (izrada kostima i scenografije). Svoje predstave, djeca i roditelji izveli bi na završnoj predstavi djece koja kreću u školu.

Ovim prikazom radionica, navedeno je nekoliko primjera kako organizirati govornu i pisanu komunikaciju u odgojno-obrazovnom okruženju. Prikazane radionice imaju za cilj poticanje govorne i pisane komunikacije kod djece u godini pred polazak u školu kroz različite direktne i indirekte interakcije i situacije. Osim poticanja govorne i pisane komunikacije kod djece, ostvaruje se i osnažuje komunikacija i suradnja odgojitelja, roditelja i stručnih suradnika.

6. Zaključak

Uloga odgojno-obrazovnog okruženja za djecu u godini pred polazak u školu je omogućiti djeci poticajnu atmosferu u kojoj će se susretati s raznim situacijama kojima će razvijati sposobnosti govorne komunikacije i vještine pisane komunikacije koja se znatno razlikuje od one koju će usvajati u školi. Prema *Pravilniku o sadržaju i trajanju programa predškole* (NN 107/2014) „osnovna zadaća programa predškole je razvijanje i unaprjeđivanje tjelesnih, emocionalnih, socijalnih i spoznajnih potencijala djeteta te poticanje komunikacijskih vještina potrebnih za nove oblike učenja“. Prije nego počne govoriti, dijete interakciju s okolinom ostvaruje putem neverbalne komunikacije. Razvojem govora, neverbalna komunikacija sve više prelazi u verbalnu komunikaciju, pa tako dijete do sedme godine života nauči pravilno artikulirati sve glasove hrvatskog jezika, usvoji do 10000 riječi svih vrsta, koristi sva gramatička pravila te ih ispravno primjenjuje.

Osim roditelja, odgojitelji u predškolskoj ustanovi imaju velik utjecaj u razvoju govorne i pisane komunikacije kod djece. Odgojitelj mora biti kreativan, fleksibilan, uvažavati slobodu dječjeg izraza te omogućiti djetetu da izmišlja, mijenja i stvara vlastite sadržaje. Kako bi poticao dječju govornu i pisanu komunikaciju, odgojitelj mora biti svjestan da na dijete ne utječe samo sadržaj njegova govora, već način na koji odgojitelj govori te njegovo općenito ponašanje prema djeci. Mogućnost djetetova izražavanja putem govorne i pisane komunikacije ne označava samo razvoj komunikacijskih sposobnosti, već i uključenost psihofizičkih, fizioloških, socijalnih, intelektualnih, emocionalnih, društvenih, tjelesnih, motoričkih i kognitivnih sposobnosti.

Djeca uče kroz igru, pa je cilj igara prikazanih u radu poticanje sposobnosti govorne komunikacije i vještina pisane komunikacije kod djece u godini pred polazak u školu. Igrama se djeci omogućava olakšano usvajanje vještina i sposobnosti koje su potrebne u daljnjem školovanju, a ujedno imaju utjecaj na sve aspekte dječjeg razvoja. Osim igrom, djeca uče i komuniciraju na temelju primjera iz okoline, stoga je važno da su roditelji, odgojitelji i ostali sudionici odgojno-obrazovnog okruženja dobri modeli i poticatelji govorne i pisane komunikacije. Odgojno-obrazovno okruženje pružit će uspješnu komunikaciju jedino ako su svi sudionici svjesni njezine važnosti. Upravo je cilj radionica prikazanih u ovom radu njegovanje komunikacije i suradnje među sudionicima odgojno-obrazovnog okruženja. Sve radionice usmjerene su na

organizaciju poticanja govorne i pisane komunikacije djece u godini pred polazak u školu.

Možemo zaključiti da je jedan od osnovnih zadataka odgojno-obrazovnog okruženja s djecom u godini pred polazak u školu upravo razvoj sposobnosti slušanja i govorenja kako bi se djeca usvojila visoku razinu jezičnog znanja te se razvila u komunikacijski slobodne i uspješne govornike hrvatskog jezika.

7. Popis literature

Knjige:

1. Apel, K. i Masterson, J.J. (2004.) *Jezik i govor od rođenja do 6. godine (od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgojitelje)*, Donji Vukojevac: Ostvarenje.
2. Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. i Letica, M. (2004.) *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi (priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi)*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
3. Čuturić, N. (2001.) *Psihomotorički razvoj djeteta u prve dvije godine života s normama razvoja*, 3. izdanje, Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Ivanovsky, O. i Gadasin, L. (2010.) *Vesela škola s logopedom*, Zagreb: Planet Zoe.
5. Ivaštanin, I. i Vrbanec, D. (2015.) Razvijanje partnerstva s roditeljima, *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namjenjen stručnjacima i roditeljima* [Online] 21 (79), str. 24-25, Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=254934 [Pristupljeno: 21.3.2019.]
6. Jelić, M., Smiljanić, M. i Kuljašević, K. (2013.) Suradnja vrtića s roditeljima – primjeri dobre prakse, *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namjenjen stručnjacima i roditeljima* [Online] 19 (72), str. 4-6, Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=214329 [Pristupljeno: 21.3.2019.]
7. Mesec, I. (2010.) Razvoj jezika i govora od rođenja do sedme godine, U: Andrešić, D., Benc Štuka, N. (ed.) *Kako dijete govori? (razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi)*, Zagreb: Planet Zoe.
8. Mesec, I., Grgac, B. i Šagadin, T. (2015.) Poticanje čitanja i pisanja u godini pred polazak u školu, *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namjenjen stručnjacima i roditeljima* [Online] 21 (79), str. 32-34, Dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=254938

[Pristupljeno: 25.3.2019.]

9. Marot, D. (2005.) Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji, *Fluminesia: časopis za filološka istraživanja* [Online] 17 (1), str. 53 – 70, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/4351> [Pristupljeno: 13.4.2019.]
10. Miljak, A. (1987.) *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*, Zagreb: Školska knjiga.
11. Pavličević-Franić, D. (2005.) *Komunikacijom do gramatike*, Zagreb: Alfa.
12. Posokhova, I., (2017.) *200 logopedskih igara (zabavne igre i aktivnosti za razvoj govora)*, 6. izdanje, Zagreb: Planet Zoe.
13. Prebeg-Vilke, M., (1991.) *Vaše dijete i jezik (materinski, drugi i strani jezik)*, Zagreb: Školska knjiga
14. Rajić, V. i Petrović-Sočo, B. (2015.) Dječji doživljaji igre u predškolskoj i ranoj školskoj dobi, *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu* [Online] 64 (4), str. 603-620, Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/153131> [Pristupljeno: 25.3.2019.]
15. Rathus, S.A. (2001.) *Temelji psihologije*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
16. Slunjski, E. (2003.) *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja (priručnik za odgajatelje i roditelje kako bi bolje razumjeli sebe i dijete)* Zagreb: Mali profesor.
17. Slunjski, E. (2008.) Rasprava kao temeljni modalitet suradničkog učenja odgajatelja i stručnih suradnika vrtića, *Pedagoški istraživanja* [Online] 5 (1), str. 22-33, Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=174767&show=clanak [Pristupljeno: 23.3.2019.]
18. Srok, N. i Skočić Mihić, S. (2012.) Odgajatelji i stručni suradnici u savjetodavnoj ulozi, *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namjenjen stručnjacima i roditeljima* [Online] 18 (70), str. 19-21, dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182837 [Pristupljeno: 23.3.2019.]
19. Šego, J. (2009.) Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju, *Govor* [Online] 26

(2), str. 119 – 149, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/165964> [Pristupljeno: 25.3.2019.]

20. Tatković, N., Diković, M. i Tatković, S. (2016.) *Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije*, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

21. Vonta, T. i Balič, F. (2011.) Upoznavanje djece sa slikovnicama i knjigama, *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namjenjen stručnjacima i roditeljima* [Online] 17 (66), str. 2-3, Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=183379 [Pristupljeno: 25.3.2019.]

22. Zrlić, S. (2010.) Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu, *Pedagogijska istraživanja* [Online] 7 (2), str. 231 – 240, dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174490 [Pristupljeno: 13.4.2019.]

MREŽNE STRANICE:

1. Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta (2014.) Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje [Online] Dostupno na: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf> [Pristupljeno: 23.3.2019.]
2. Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta (2008.) Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe [Online] Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html [Pristupljeno: 23.3.2019.]
3. Pravilnik o sadržaju i trajanju programa predškole (NN 107/2014). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_09_107_2081.html [Pristupljeno: 16.4.2019.]

Sažetak

Ovim završnim radom nastoji se analizirati utjecaj odgojno-obrazovnog okruženja na govornu i pisanu komunikaciju djece u godini pred polazak u školu. U teorijskom dijelu rada spominje se razvoj govora (od rođenja do sedme godine života) koji dijete usvaja spontano u interakciji s okolinom. Uspješna govorna i pisana komunikacija u odgojno-obrazovnom okruženju temelji se na uvažavanju osobnih i profesionalnih kompetencija svih sudionika (djeteta, odgojitelja, roditelja, stručnih suradnika te ostalih djelatnika). S obzirom na to da je igra djetetova prirodna aktivnost, u radu su opisani primjeri poticanja govorne i pisane komunikacije kod djece u godini pred polazak u školu, kojima se dijete priprema za daljnje školsko obrazovanje.

U metodološkom dijelu, prikazane su tri igre koje su osmišljene na temelju svih ključnih pojmova vezanih za poticanje govorne i pisane komunikacije djece u godini pred polazak u školu. Svaku igru moguće je prilagođavati broju djece u odgojnoj skupini. O upoznavanju djeteta s knjigom objašnjava se u jednoj od radionica u ovom radu. Koliko je važno poticati interakciju djeteta s knjigom u obiteljskom domu, objašnjava se u drugoj radionici. Treća radionica temelji se na suradnji i komunikaciji odgojitelja, roditelja i djece sa zajedničkim kreativnim ciljem.

Ključne riječi: razvoj govora, komunikacija, predškolski odgoj, poticanje komunikacije, igra.

Summary

This final work seeks to analyze the influence of the educational environment on the spoken and written communication of the children in their preschool year. Theoretical part of the work mentions the speech development (from birth to age seven) which the child adopts spontaneously in interaction with its environment. Successful spoken and written communication in the educational environment is based on respect for personal and professional competences of all participants (the child, educators, parents, associates and other employees). Considering that play is child's natural activity, the thesis describes the examples of encouraging spoken and written communication of children in their preschool year, which prepares the child for further school education.

In the methodological section three games are presented that were designed based on all key concepts related to encourage spoken and written communication of children in their preschool year. Each game can be adapted to a number of children in the educational group. How to introduce books to children is explained in one of the stated workshops. How important it is to encourage the child's interaction with a book in a family home is explained in another workshop. The third workshop is based on the co-operation of educators, parents and children with a common creative goal.

Key words: speech development, communication, pre-school education, encouraging of communication, play